

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Mezinárodní konflikty o vodu.

Možnosti managementu a řešení těchto sporů.

Tereza Fišerová

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

Mezinárodní konflikty o vodu.

Možnosti managementu a řešení těchto sporů.

Tereza Fišerová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2020

.....

Tereza Fišerová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala doc. PhDr. Šárce Cabadové Waisové, Ph.D. za její cenné rady, věcné připomínky a trpělivost, kterou mi při vypracování diplomové práce věnovala.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 PŘESHraniČNÍ VODNÍ ZDROJE	5
2.1 KONFLIKTY O VODNÍ ZDROJE.....	5
2.2 MANAGEMENT PŘESHraniČNÍCH VODNÍCH ZDROJŮ.....	6
3 MANAGEMENT PŘESHraniČNÍCH VODNÍCH ZDROJŮ – PŘÍPAD ŘEKY NIL	15
3.1 POVODÍ NILU.....	15
3.2 PROBLÉMY ŘEKY NIL	17
3.3 MANAGEMENT POVODÍ NILU.....	20
3.3.1 <i>Iniciativa povodí Nilu (NBI)</i>	24
3.4 MANAGEMENT VOD NILU V PRAXI	26
3.5 ZHODNOCENÍ MANAGEMENTU POVODÍ NILU	29
4 MANAGEMENT PŘESHraniČNÍCH VODNÍCH ZDROJŮ – PŘÍPAD ŘEKY MEKONG	31
4.1 POVODÍ MEKONGU	31
4.2 PROBLÉMY ŘEKY MEKONG	33
4.3 MANAGEMENT POVODÍ MEKONGU	36
4.3.1 <i>Říční komise povodí Mekong</i>	38
4.4 MANAGEMENT VOD MEKONGU V PRAXI	40
4.5 ZHODNOCENÍ MANAGEMENTU POVODÍ MEKONGU	43
5 MANAGEMENT PŘESHraniČNÍCH VODNÍCH ZDROJŮ – PŘÍPAD ŘEKY JORDÁN	46
5.1 POVODÍ JORDÁNU.....	46
5.2 PROBLÉMY ŘEKY JORDÁN	48
5.3 MANAGEMENT POVODÍ JORDÁNU.....	51
5.4 MANAGEMENT VOD JORDÁNU V PRAXI	58
5.5 ZHODNOCENÍ MANAGEMENTU POVODÍ JORDÁNU	61
6 ZÁVĚR	63
7 ZDROJE	68
RESUMÉ	76

Seznam zkratek

ADB	Asijská rozvojová banka
AFD	Alternativa pro Německo
AfDB	Africká rozvojová banka
ASEAN	Sdružení národů jihovýchodní Asie
CFA	Rámcová dohoda o spolupráci
CIDA	Kanadská mezinárodní rozvojová agentura
CIWA	Spolupráce v mezinárodních afrických vodách
DFID	Ministerstvo pro mezinárodní rozvoj
ECAFE	Hospodářská komise pro Asii a Dálný východ
ESCAP	Ekonomická a sociální rada OSN pro Asii a Pacifik
FAO	Organizace pro výživu a zemědělství
GEF	Globální nástroj pro životní prostředí
GMS	Program širšího subregionu Mekongu
GNF	Globální přírodní fond
GTZ	Německá agentura pro technickou spolupráci
GWP	Globální vodní partnerství
IUCN	Mezinárodní svaz ochrany přírody
IWA	Izraelský vodní úřad
IWMI	Mezinárodní institut vodního managementu
IWRM	Integrovaný management vodních zdrojů
KAC	Kanál krále Abdalláha
KDI	Korejský rozvojový institut
MCR	Komise pro řeku Mekong
NBI	Iniciativa povodí Nilu

Nile-COM	Rada ministrů Nilu
Nile-TAC	Nilský technický poradní výbor
NTBF	Svěřenecký fond povodí Nilu
PNPCA	Postupy pro oznamování, předchozí konzultace a dohody
PWA	Palestinská vodní správa
SIWI	Stockholmský mezinárodní vodní institut
UNDP	Rozvojový program OSN
UNESCO	Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu
UNOPS	Úřad OSN pro projektové služby
USAID	Agentura Spojených států amerických pro mezinárodní rozvoj
WWF	Světový fond na ochranu přírody

1 Úvod

Voda je jeden z nenahraditelných a pro lidstvo velmi podstatných zdrojů. Je integrální součástí ekosystému a je úzce spojena se všemi aspekty společnosti. Voda je základem života. A přesto až jedna miliarda lidí nemá přístup k bezpečné sladké vodě, což přispívá k nemocem přenášeným vodou, podvýživě, chudobě, ekonomické a politické nestabilitě a ke konfliktům (potenciálně násilným konfliktům) mezi zeměmi nebo skupinami uvnitř zemí. Problém s nedostatečným přístupem k bezpečné vodě bude pravděpodobně vzrůstat s rychle rostoucí světovou populací a stane se zvláště závažným problémem v zemích s vysokým růstem populace, které sdílejí hlavní zdroj sladké vody s jinými zeměmi.

Na celém světě překračuje politické hranice dvou nebo více zemí více než 263 povodí a 300 aquiferů (podzemní vodní zdroje) a lze je považovat za přeshraniční vody. Mezinárodní povodí pokrývají 45,3 % zemského povrchu, ovlivňují asi 40 % světové populace a představují přibližně 80 % celosvětových toků řek (Wolf 2010: 4). Přeshraniční vody spojují populace napříč státy a činí je na sobě vzájemně závislými nejen hydrologicky, ale také ekonomicky a sociálně. Lidé čerpající přeshraniční vody se do jisté míry mohou stát závislými na správném řízení vodních zdrojů.

Spolupráce je nezbytná zejména v oblastech, které jsou citlivé na dopady klimatu a tam, kde je již voda vzácná. Nadměrné využívání řek, jezer a aquiferů může ohrozit dodávky vody a způsobit tak mezinárodní napětí, zvláště když to jedna strana pocítí více než druhá (UN Water 2020). Samotný nedostatek vody je sám o sobě sice zřídka příčinou ozbrojeného konfliktu, ale když se k tomu přidají další faktory jako sociopolitické napětí, spory ohledně přehrad, nádrží a jiných rozsáhlých projektů a spory týkající se životního prostředí a zdrojů, ocitají se země ve více než nepřátelském prostředí. Způsob řízení přeshraničních vod ovlivňuje udržitelný rozvoj uvnitř i za hranicemi země. Na vodě jsou závislá různá odvětví – zemědělství, průmysl, energetika, vodní zásobování a sanitace, a

proto se musí spolupracovat na nadnárodní úrovni (UN Water 2020). Přeshraniční vodní management vytváří výhody pro všechny: mezinárodní obchod, přizpůsobení se změně klimatu, hospodářský růst, bezpečnost potravin, lepší správa a regionální integrace (UN Water 2020). Aby však bylo možné regulovat využívání vody a umožnit udržitelné a spravedlivé řízení v oblastech postižených nedostatkem vody, je třeba si tyto výhody uvědomit a zavést přísnější politiky.

Tato diplomová práce se bude zabývat mezinárodními konflikty o vodu, možnostmi managementu přeshraničních vodních zdrojů a řešením těchto sporů. Tématem této práce je analýza modelů managementu tří mezinárodních vodních toků, jmenovitě povodí Nilu, Mekongu a Jordánu. Budu analyzovat přístupy k managementu těchto řek. Tři uvedené řeky jsem vybrala proto, že zde existuje nějaká forma spolupráce mezi státy, jimiž řeka protéká a v minulosti zde probíhala celá řada méně závažných i závažnějších konfliktů. Otázka, kterou si kladu, zní: jak reálně fungují tři modely a správa Nilu, Mekongu a Jordánu? V této práci chci 1) zjistit, jak jsou uvedené vodní toky řízeny, resp. jak je řízeno využívání vody z těchto řek a 2) jaké jsou mezi jednotlivými modely správy vodního toku rozdíly a 3) co tyto rozdíly v řízení přinášejí v praxi, tj. jaké dopady mají na přístup místních populací k vodě. Vedle uvedeného bych v práci chtěla poukázat na silné a slabé stránky příkladových modelů managementu vodních zdrojů.

Metodologicky je tato studie SMALL-N sadou případových studií s komparativními prvky. Ke zkoumání budu používat zejména analýzu textů, smluv, dokumentů a článků, týkajících se konfliktů o vodu a managementu uvedených 3 vodních toků a řešení sporů mezi státy. Čerpat budu výhradně z anglických zdrojů. K mému výzkumu budu dále využívat různé internetové zdroje, zejména však, *Food and Agriculture Organization*, *Global Water Partnership*, *International Rivers*, *International Water Management Institute*, *International Water Law*, *International Waters Governance*, *World Bank* atd. Zároveň budu čerpat z oficiálních stránek organizací spravujících povodí a také

využiji práce Aarona Wolfa, který patří k předním odborníkům na spolupráci a konflikty v oblasti přeshraničních vodních zdrojů.

Práce je rozdělena na pět kapitol. První kapitola představuje teoretickou základnu práce. V této teoretické části práce se budu v krátké podkapitole zabývat konflikty o vodu. Nastíním, jak takový konflikt vzniká a proč, a zároveň kdy můžeme podle Aarona Wolfa hovořit o konfliktu kvůli vodnímu zdroji. Poté se budu věnovat definici tzv. „transboundary water managementu“, tedy přeshraničnímu vodnímu managementu, jehož základy leží ve dvou stěžejních právních dokumentech: Helsinské konvenci z roku 1992 a Konvenci o vodních tocích vydanou OSN v roce 1997. Dále se v této části budu zabývat obecnou institucionální formou vodního managementu, jako jsou například Říční komise či Výbory povodí.

V praktické části budou představeny a analyzovány tři případy vodních toků, kde se vyskytují konflikty o vodu. Abych ukázala způsoby a možnosti managementu, plánů či řešení těchto sporů, vybrala jsem tři případy, konkrétně povodí Nilu, Mekongu a Jordánu. Vzhledem k tomu, že tato povodí jsou součástí vícero států a jsou častým ohniskem střetů, způsoby řešení využívání těchto vodních zdrojů a managementu konfliktů o ně, jsou více než dobrým příkladem pro účely této práce. Tato část bude rozdělena do jednotlivých kapitol, které se budou věnovat konkrétnímu vodnímu toku. V každé dílčí kapitole bude nejprve krátce představeno dané povodí a historie konfliktů o vodu a následně rozebrána současná podoba managementu. Ten bude k následnému porovnání strukturován podle několika bodů:

- 1) okolnosti vzniku konkrétního managementu a jeho podoba,
- 2) kdo jsou aktéři/členové managementu a kdo další na procesu participuje,
- 3) co je podstatou mechanismu managementu v konkrétním případě,
- 4) jestli tento model/instituce funguje,
- 5) jak ho hodnotí účastníci a jak vnější pozorovatelé,

6) co je nejproblematictější a nejspornějším momentem daného případu.

V případě Nilu budou v rámci způsobu správy rozebírány například Dohody o Nilu (1929, 1959) a vzniklá forma managementu *Nile Basin Initiative*. V rámci povodí Mekongu bude představena *Mekong River Commission*. A v poslední kapitole se v oblasti řeky Jordán odkryje několik snah o řízení tohoto vodního toku, jako například *Jordan Valley Unified Water Plan* a řada bilaterálních dohod, na nichž je správa Jordánu založena.

V závěru vyhodnotím získané informace, porovnam výsledky všech tří případových studií dle navrženého rámce a pokusím se zodpovědět výzkumnou otázku, tj. jak reálně funguje management přeshraničních vodních zdrojů. V rámci nastavené komparační struktury zkoumaných modelů poukážu na rozdíly mezi nimi a vytknu jejich slabé stránky.

2 Přeshraniční vodní zdroje

Tato kapitola se věnuje přeshraničním vodním zdrojům a je rozdělena do dvou podkapitol. V první podkapitole se krátce věnuji definici a příčinám konfliktů o vodu. V následující kapitole je rozebrán management přeshraniční vodních zdrojů a jeho právní základ, která leží na dvou základech – Helsinské konvenci z roku 1992 a Konvenci o vodních tocích vydanou OSN v roce 1997. Dále se v této části budu zabývat obecnou institucionální formou vodního managementu, jako jsou například Říční komise či Výbory povodí.

2.1 Konflikty o vodní zdroje

Konflikty o vodu (*water conflicts*) nebo vodní války (*water wars*) jsou pojmy, které se naleznou pod problémem vodních sporů, jejich řízení a správě. Slovo „konflikt“ nebo „válka“ nás vede k myšlence ozbrojeného sporu kvůli vodě, nedostatku vody nebo znečištěného povodí. Budí v nás představy po zuby ozbrojených vesničanů, kteří napůl stojí v oné vodě, kvůli které přišli bojovat se sousední vesnicí. Tyto pojmy jsou však poněkud zavádějící. Konflikt o vodu či vodní válka jsou mnohem složitější a komplexnější problematikou, než s jakou jednoduchostí je pojmenována a samotná voda v ní hraje spíše sekundární roli. Nabízí se tedy otázka, co určuje, že se voda stane konfliktním objektem. Samotný vznik konfliktů o vodu výrazně determinují vztahy mezi politickými (selhání správy, agresivní zahraniční politika, přeshraniční napětí) socioekonomickými (chudoba, sociální nerovnost), kulturními a environmentálními faktory (nedostatek vody, populační růst, klimatická změna, degradace vody, přírodní katastrofy) (Gehrig – Rogers 2009: 14). Všechny tyto faktory ovlivňují vztahy mezi státy nebo uvnitř států, které mohou dovést napětí kvůli vodním zdrojům až k násilnému konfliktu.

Konflikty o vodní zdroje lze také přičíst jednomu nebo více z těchto tří problémů - kvantita, kvalita a načasování (Carius – Dabelko – Kramer – Wolf 2005: 81). V okamžiku, kdy je zdroj omezený, narůstá nevraživost mezi konzumenty, kteří jsou nespokojeni se způsobem přerozdělování. Pokud je k tomu všemu ještě vodní zdroj nekvalitní, kvůli znečištění z odpadních vod,

pesticidům nebo nadměrnému množství soli a není pitný a použitelný k zemědělství (což je pro většinu hlavní zdroj obživy), tlak společnosti se zvyšuje (Carius et al 2005: 82). Zhoršení kvality vody se může stát zdrojem sporu mezi těmi, co to způsobují, a těmi, kteří jsou tím ovlivněni. Kvalita vody je také úzce spjata s kvantitou; snižující se množství vody koncentruje znečištění, zatímco nadměrné množství vody, jako je povodeň, může vést ke kontaminaci přetékající odpadní vodou. A v neposlední řadě svoji roli hraje načasování, kde se jedná například o provozování přehrad. Tyto problémy s vodou tak mohou přispět k místní nestabilitě, která zase může destabilizovat národ nebo celý region. Tímto způsobem voda přispívá k mezinárodním a národním sporům, i když aktéři o vodu výslovně nebojují (Carius et al 2005: 82).

Nicméně, ať už jde spor o kvalitu, kvantitu a načasování, klíč k porozumění konfliktům souvisejícím s vodou lze nalézt v institucích zřízených pro správu vodních zdrojů. Právě neadekvátní způsob managementu a správy vodního zdroje vede k násilným akcím. Velice často komplikuje problém o vodu zdoluhavý průběh vyjednávání nějaké dohody (Carius et al 2005: 90). Státy, které sdílejí stejné povodí, začnou vytvářet jednostranné projekty na svém území, aby se vyhnuly politickým složitostem sdílených zdrojů. Tyto aktivity pak vždy ovlivní slabší sousedy, kteří jsou závislí na stejném vodním zdroji. Bez řádných vztahů nebo institucí umožňujících řešení konfliktů může taková jednostranná akce zvýšit napětí a regionální nestabilitu a během dlouhého procesu vyjednávání, který se může protáhnout i na desítky let, může dojít ke snížení kvality a množství vody a vážně to poškodit ekosystémy (Carius et al 2005: 91).

2.2 Management přeshraničních vodních zdrojů

Řízení přeshraničních vodních zdrojů je charakterizováno přítomností politické hranice a důležitou rolí mezinárodního práva, socioekonomických úvah a vodní diplomacie (Fried – Ganoulis 2013: 19). Účinné řízení přeshraničních vodních zdrojů by mělo být založeno na osvědčených postupech, které jsou označovány jako „integrované řízení vodních zdrojů“ (*Integrated Water Resources Management*). Tento termín byl použit v roce 1997 na konferenci OSN v Mar del

Plata. IWRM je definován jako proces, který podporuje koordinovaný rozvoj a hospodaření s vodou, půdou a souvisejícími zdroji s cílem maximalizovat výsledné ekonomické a sociální blaho spravedlivým způsobem, aniž by byla ohrožena udržitelnost životně důležitých ekosystémů (GWP 2017). IWRM pracuje se čtyřmi zásadními principy (zpracováno dle GWP – TAC 2000: 13-14):

1. Sladká voda je omezený a zranitelný zdroj nezbytný pro udržení života, rozvoje a životního prostředí.
2. Rozvoj a správa vody by měly být založeny na participativním přístupu, do něhož by byli zapojeni uživatelé, plánovači a tvůrci politik na všech úrovních.
3. Ženy hrají ústřední roli při zajišťování, správě a ochraně vody.
4. Voda má ekonomickou hodnotu ve všech svých konkurenčních použitích a měla by být uznána jako ekonomický statek.

Management přeshraničních vodních zdrojů je velmi složitý a extrémně politický. Vyžaduje koordinaci v různých politických, právních a institucionálních prostředích a také v různých přístupech k řízení informací a finančního uspořádání. Přeshraniční koordinace na úrovni povodí je často podporována širší infrastrukturou institucí působících na globální a regionální úrovni (Black – Kauffman 2013: 61). V praxi je spolupráce založena na mezinárodním zvykovém právu a na široké škále formálních a neformálních dohod. Právní zásady upravující přeshraniční vodní management jsou stanoveny v řadě dohod OSN, dvoustranných a vícestranných dohod mezi státy, v mezinárodním zvykovém právu a v judikatuře Mezinárodního soudního dvora (Black – Kauffman 2013: 61).

Většina pravidel mezinárodního vodního práva je odvozena od jedné ze dvou kategorií zdrojů: 1. smlouvy nebo 2. mezinárodní zvyklosti. Pravidla založená na smlouvách lze poměrně snadno zjistit, ale normy mezinárodního obyčejového práva je obtížnější stanovit. Starší doktríny mezinárodního zvykového práva, které řídily státní praxi ve vztahu k vodním zdrojům, byly například (zpracováno dle Kliot – Shmueli – Shamirb 2001: 232 – 233).

- **Harmonova doktrína absolutní suverenity** (*The Harmon Doctrine of Absolute Sovereignty*). Ta tvrdila, že stát může využívat řeku proudící na jeho území dle své libosti bez ohledu účinku na povodí sdílejícího státu.
- **Doktrína absolutní říční integrity** (*The Doctrine of Absolute Riverian Integrity*). Stanovovala, že stát nesmí narušit přirozený tok vody protékající jeho územím žádným způsobem, který by ovlivnil státy ležící proti proudu i po proudu řeky.
- **Doktrína omezené územní svrchovanosti** (*The Doctrine of Limited Territorial Sovereignty*). Používala se při řešení ve většině mezinárodních sporů o vodu a ve zkratce určovala, že se státy mají chovat ke společnému vodnímu zdroji, tak aby si nezpůsobovaly vzájemnou újmu (nazývána jako doktrína spravedlivého využití).
- **Doktrína komunity mezinárodních vod** (*The Doctrine of Communalities of International Waters*). Tato doktrína stanovuje, že vodní zdroje jsou kolektivním vlastnictvím a jsou sdílené a užívané všemi členy komunity.
- **Doktrína vzájemných práv** (*The Doctrine of Correlative Rights*). V této doktríně je kladen důraz na co nejefektivnější využití společných vodních zdrojů, nikoli na vlastnická práva (zpracováno dle Kliot – Shmueli – Shamirb 2001: 232–233).

Některé principy z těchto doktrín (jako např. povinnost spolupracovat a jednat v dobré víře se skutečným úmyslem dosáhnout dohody; povinnost předchozí konzultace o plánech s vodním zdrojem; zásada spravedlivého využívání sdílených vodních zdrojů) byly pak později přijaty jako právní normy. Za dvě klíčové konvence, které stanovily právní zásady týkající se přeshraničního vodního hospodářství a čerpalý ze zvykového práva, se obecně považují helsinská konvence z roku 1992 a konvence OSN z roku 1997, i když ta je dosud nezávazná (Kliot – Shmueli – Shamirb 2001: 233–234).

Helsinská konvence neboli Úmluva o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer zavazuje signatářské státy k ochraně a

řádnému řízení vodních zdrojů (UNECE 1992). Podrobněji dohoda ustanovuje povinnosti států přijmout vhodná opatření k předcházení, kontrole a snížení znečištění vod přeshraničního dopadu; zajistit aby přeshraniční vody byly využívány k ekologicky racionálnímu vodohospodářství a také zajistit přiměřené a spravedlivé využívání přeshraničních vod v aktivitách zasahujících hranice druhých. Strany se také domluvily na monitorování a vyhodnocování stavu hraničních vod a na stálé vzájemné výměně informací (UNECE 1992).

Druhá z klíčových dohod, konvence OSN z roku 1997 běžně označována jako Úmluva OSN o vodních tocích, byla vytvořena na základě uvědomění, že je nutné zachovat a spravovat vodní zdroje pro budoucí generace (UN 1997). Stejně jako Helsinská konvence, i tato úmluva považuje sdílení informací za stěžejní v rámci správy přeshraničních vodních toků. Každý stát, který sdílí vodní zdroj s ostatními, je povinen poskytnout informace o stavu vodního toku a jeho plánovaném využití tak, aby si sdílející země mohla zjistit, jak moc jí to může uškodit. Pokud sdílející stát označí plánovaný projekt s vodním tokem za pro něj škodlivý, státy by se měly domluvit na přijatelném řešení a v případě potřeby požádat o arbitráž mezinárodní organizace či Mezinárodní soudní dvůr. Smlouva zároveň uděluje povinnost státům, které poškodí sdílený vodní zdroj, kompenzovat škody (UN 1997). V roce 2004 se k těmto dvěma smlouvám přidala ještě Berlínská pravidla pro vodní zdroje (*Berlin Rules on Water Resources*), formulovaná Asociací mezinárodního práva (nezávazná). Tato pravidla revidují dřívější právní dohody a nezabývají se pouze mezinárodními vodními toky, ale obecně vodními zdroji (UNW – DPC 2009).

V závislosti na potřebách, místní situaci a historii mezi státy byly přijaty různé vzorce pro správu vodních zdrojů na úrovni povodí, které fungují na těchto pěti základních prvcích: 1) působnost (legální dosah – či je to voda, určení vodního zdroje a jeho užití, smluvní strany), 2) věcná pravidla (právní povinnosti a nároky), 3) procedurální pravidla (jednací řád – povinnost spolupracovat, výměna informací), 4) institucionální mechanismy (společné orgány, organizace, konference smluvních stran) a 5) řešení sporů (předcházení sporů a jeho řešení)

(Wouters 2013: 17). Existují tak (zpracováno dle Donzier 2013: 31; UNW-DPC 2009):

- **Správní mezinárodní komise se stálým sekretariátem nebo bez něj** (*Administrative International Commissions with or without a permanent secretariat*) – účastníci jsou převážně zástupci ministerstev, jejichž cílem je koordinovat různé projekty na stejné řece nebo aquiferu, vyměňovat si informace a údaje a definovat si pravidla zejména při přerozdělování vodních zdrojů.
- **Říční komise** (*River Basin Commissions*) – komise je tvořena formálně a skládá se ze správní rady nebo skupiny komisařů, kteří stanovují cíle, politiku a strategické řízení vodního zdroje a jsou podporováni technickými zaměstnanci či případně doplnění předsedající ministerskou radou. Komise nezasahuje do obecných vodohospodářských funkcí, ale stanovuje většinu vodních podílů, které má každý stát či provincie právo odklonit a sleduje využívání vody. Vyznačuje se rovným partnerstvím mezi vládami členských států a může zahrnovat i další zúčastněné strany.
- **Rozhodčí orgány** (*Arbitration Authorities*) – na ty se odvolávají zúčastněné strany při rozhodování o vzniklých konfliktech.
- **Organizace nebo Správa povodí** (*Organizations or Basin Authorities*) – často jsou vytvořené jako soukromé nebo veřejné společnosti s přístupem ke konstrukci vodních projektů a jejich dlouhodobého řízení. Může to být velká multidisciplinární organizace se specifickými rozvojovými úkoly nebo organizace, která absorbuje prakticky všechny funkce jiných agentur spravujících vodní zdroje. Jedná se například o zřízení protipovodňových zábran, výstavbu nádrží pro zavlažování či výrobu vodní energie atd.
- **Výbory či Rady povodí** (*Basin Committees or Councils*) – tyto specifické výbory se scházejí společně se správou, zástupci místních orgánů, uživateli vody či občanskou společností. Patří sem ministři nebo vyšší představitelé hlavních agentur souvisejících s vodou. Tato kategorie je však běžnější v národním kontextu a slouží k doplnění správních orgánů

na vyšší úrovni. V rámci těchto rad a výborů se mohou činit rozhodnutí o plánování či alokaci vodních zdrojů na základě dohod s agenturami.

- **Projekty** (*Projects*) – jsou obvykle dočasné a jsou iniciovány bi nebo multilaterálním dárce pro konkrétní provádění akčního plánu se zvláštním financováním (zpracováno dle Donzier 2013: 31; UNW-DPC 2009).

Mimo smluv a vzorců je k dispozici i řada užitečných nástrojů napomáhající vhodné správě vodních toků. Existují moderní informační systémy o dostupnosti a poptávce po vodě, které pomáhají zlepšovat dopad možných změn v řízení a používání sdílených povodí a kolektorů. Zejména se doporučuje, aby byla podporována tvorba nástrojů nezbytných pro koordinaci mezi sousedními zeměmi, jako jsou například (zpracováno dle Donzier 2013: 32):

- Systémy monitorování vody, informace a pozorování.
- Předcházení povodním a suchu a boj proti nim prostřednictvím lepší výměny informací a harmonizace akčních plánů mezi horní a dolní částí povodí.
- Systémy varování před povodněmi, suchem a znečištěním; preventivní a akční mechanismy pro řešení přírodních katastrof způsobených vodou a pro ochranu lidských životů a majetku.
- Praktiky dlouhodobého plánování a programování prioritních investic.
- Přiměřená opatření k zabránění zavlečení a šíření invazivních vodních druhů, které způsobují značné ekologické a ekonomické škody a jejichž nové exempláře jsou neustále nalézány.
- Metody a prostředky pro konzultace a mobilizaci dotčených populací.

Nástrojem ke kooperaci států v přeshraničním vodním managementu může být také členství v organizacích, jako je UNESCO, UNDP, WHO nebo GWP. K usnadnění zastřešení formálních regulací mezi státy mohou být využity také regionální orgány OSN a k financování kooperace jsou k dispozici fondy Světové

banky nebo Globální fond životního prostředí (Black – Kauffman 2013: 67).

V rámci přeshraničního vodního managementu už existuje řada forem, která slučuje státy se společným vodním tokem. Mezi ně se řadí nezávislé instituce, jako jsou organizace povodí (viz tabulka č. 1), které umožňují pomoc – regionální spolupráci v různých hospodářských a sociálních oblastech, uzavřít dohody o správě a řízení sdílených vodních zdrojů, posílit kapacitu (v oblasti infrastruktury i lidských zdrojů) a poskytnout technickou podporu členským státům (FAO 2020). Za posledních 50 let se vyskytlo 37 akutních přeshraničních vodních sporů a bylo podepsáno 150 smluv. Některé národy si tyto dohody cení, protože činí mezinárodní vztahy související s vodou stabilnější a předvídatelnější. Nicméně 158 (60 %) z 263 světových přeshraničních povodí stále nemá rámec pro kooperativní řízení (FAO 2020).

Tabulka č. 1: Přeshraniční vodní management – organizace

Organizace	Členské státy
Organizace smlouvy o spolupráci v Amazonii (<i>Amazon Cooperation Treaty Organization</i>)	Bolívie, Brazílie, Kolumbie, Ekvádor, Guyana, Peru, Surinam, Venezuela
Autonomní dvoustranná autorita povodí jezera Titicaca (<i>Autonomous Binational Authority of the Basin of Lake Titicaca</i>)	Bolívie, Peru
Komise pro hraniční řeky mezi Finskem a Švédskem (<i>Border River Commission between Finland and Sweden</i>)	Finsko, Švédsko
Výkonné ředitelství Třístranné komise pro rozvoj povodí Pilcomayo (<i>Executive Directorate of the Trilateral Commission for the Development of the Pilcomayo River Basin</i>)	Argentina, Bolívie a Paraguay
Finsko-norská komise pro přeshraniční vody (<i>Finnish Norwegian Transboundary Water Commission</i>)	Finsko, Norsko
Ženevská komise přeshraničního managementu aquiferu (<i>Genevese Aquifer Management Commission</i>)	Francie, Švýcarsko
Komise Velkých jezer (<i>Great Lakes Commission</i>)	Kanada, USA
Guadianská říční komise (<i>Guadiana River Commission</i>)	Španělsko, Portugalsko
Mezivládní koordinační výbor zemí povodí řeky La Plata (<i>Intergovernmental Coordinating Committee of the River La Plata Basin Countries</i>)	Argentina, Bolívie, Brazílie, Paraguay, Uruguay
Komise pro mezinárodní vody a hranice (<i>International Boundary and Waters Commission</i>)	USA, Mexiko

Mezinárodní komise povodí Konga-Oubangui-Sangha (<i>International Commission of the Congo-Oubangui-Sangha Basin</i>)	Kamerun, Středoafriická republika, Kongo, DR Kongo
Mezinárodní komise pro ochranu Ženevského jezera (<i>International Commission for the Protection of Lake Geneva</i>)	Francie, Švýcarsko
Mezinárodní komise pro ochranu Dunaje (<i>International Commission for the Protection of the Danube River</i>)	Rakousko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvatsko, ČR, Německo, Maďarsko, Moldavsko, Černá Hora, Rumunsko, Srbsko, Slovensko, Slovinsko, Ukrajina
Mezinárodní komise pro ochranu Labe (<i>International Commission for the Protection of the Elbe</i>)	Německo, ČR
Mezinárodní komise pro ochranu Rýna (<i>International Commission for the Protection of the Rhine</i>)	Německo, Francie, Lucembursko, Nizozemsko, Švýcarsko
Mezinárodní sdílená komise (<i>International Joint Commission</i>)	Kanada, USA
Mezinárodní komise pro řeku Mázu (<i>International Meuse Commission</i>)	Belgie, Francie
Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy (<i>International Sava River Basin Commission</i>)	Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Slovinsko, Jugoslávie
Mezistátní komise pro koordinaci vody ve Střední Asii (<i>Interstate Commission for Water Coordination of Central Asia</i>)	Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán, Uzbekistán
Společná komise pro řeky (<i>Joint Rivers Commission (Bangladesh and India) Statute of the Indo-Bangladesh Joint Rivers Commission</i>)	Indie, Bangladěš
Komise povodí jezera Čad (<i>Lake Chad Basin Commission</i>)	Čad, Kamerun, Niger, Nigérie
Komise pro řeku Mekong (<i>Mekong River Commission</i>)	Kambodža, Laos, Thajsko, Vietnam
Iniciativa pro povodí Nilu (<i>Nile Basin Initiative</i>)	Burundi, DR Kongo, Egypt, Etiopie, Rwanda, Súdán, Tanzanie, Uganda, Keňa
Organizace spolupráce pro rozvoj povodí řeky Gambie (<i>Organization of Cooperation for the Development of the Gambia River Basin</i>)	Gambie, Guinea, Senegal

Zpracováno dle International Water Law

(https://www.internationalwaterlaw.org/institutions/transboundary_wmos.html)

Vyvážení konkurenčních zájmů ohledně přidělování vody a řízení nedostatku vody vyžaduje silné instituce. Spolehlivá databáze, včetně meteorologických, hydrologických a socioekonomických údajů, je sice základním nástrojem řízení vodních zdrojů, nicméně je obtížné získat spolehlivé

informace, zejména v rozvojových zemích. Státy nejsou ve většině případů ochotné sdílet své údaje, což vede k následné nedůvěře mezi státy stejného povodí a vylučuje případnou spolupráci (Carius et al 2005: 90; Sadoff 2009: 17). Management vodních zdrojů je v mnoha zemích charakterizován nedostatkem odpovídajících vodohospodářských institucí, překrývajícími se nebo konkurenčními povinnostmi mezi vládními orgány, nedostatečnou správní kapacitou, nulovou transparentností a minimální infrastrukturou (OECD 2005). Nesjednocené řízení vodního zdroje vede ke konkurenčním nárokům z různých odvětví a bez formálního systému povolení k využívání vody či monitorování spotřeby vodního zdroje bývají právě tyto nároky na vodu zdrojem konfrontací (Carius et al 2005: 90). Možnost konfliktu stoupá, pokud je z rozhodnutí vynechána místní komunita využívající vodní tok a nezohledňují se místní práva a postupy. Protesty vůči řízení vodních zdrojů jsou zvláště pravděpodobné, pokud má veřejnost podezření, že veřejné zdroje odvádějí alokace vody pro soukromý zisk, nebo když jsou práva na užívání vody přidělována tajně a možná zkorumpovaně (Carius et al 2005: 90). Pokud jsou rozdíly mezi zeměmi v sociálně-ekonomickém rozvoji, cílech využívání vody, kapacitách řízení a politickém přístupu, může být účinné řízení přeshraničních vod ještě náročnější. Pokud je však strategicky řízen, mohou být přeshraniční povodí zdrojem spolupráce (OECD 2005).

3 Management přeshraničních vodních zdrojů – případ řeky Nil

V této kapitole bude představen přeshraniční management povodí Nilu. Kapitola je rozdělena do pěti podkapitol a dvou pod-podkapitol. V první podkapitole se seznámíme s fyziografií Nilu, včetně jeho rozložení a přítoků, které zasahují do jedenácti afrických států – Burundi, Egypt, Eritrea, Etiopie, Keňa, Rwanda, Súdán, Jižní Súdán, Tanzanie, Uganda a Demokratická republika Kongo. V další kapitole představím problémy, s nimiž se potýkají a první snahy o zřízení Iniciativy povodí států Nilu. V následující podkapitole se budu věnovat managementu povodí Nilu, představím historický kontext Nilu. Čtvrtá podkapitola rozebírá nesnadnou správu povodí v praxi a poslední část této kapitoly vytváří závěrečný pohled na povodí Nilu.

3.1 Povodí Nilu

Údolí Nilu, označováno jako kolébka civilizace, není jenom místo zahalené duchem historie, ale také nejdůležitějším říčním systémem, který zajišťuje vodu pro jedenáct afrických států – Burundi, Egypt, Eritrea, Etiopie, Keňa, Rwanda, Súdán, Jižní Súdán, Tanzanie, Uganda a Demokratická republika Kongo. Se svojí délkou 6 825 km je Nil druhou nejdelší řekou na světě a na jeho toku je závislých více než 300 milionů Afričanů (Melesse 2014: 2). Řeka Nil je zásobována dvěma hlavními zdroji – Bílý Nil a Modrý Nil. První z nich pochází z Victoriina jezera, prochází Ugandou, Tanzanií a končí v Súdánu a druhý, Modrý Nil, proudí z etiopských vysočin do Chartúmu, kde se setkává s Bílým Nilem a přes Egypt ústí do Středozemního moře (Melesse 2014: 2).

Obrázek č. 1 – Mapa povodí Nilu.

Zdroj:

http://siteresources.worldbank.org/INTAFRNILEBASINI/About%20Us/21082459/Nile_River_Basin.htm, 15. 3. 2020.

Státy ležící na řece Nil mají dva charaktery, buď jsou přispěvateli do povodí, nebo odběrateli. Každý z nich má svůj podíl na vytváření řeky Nil. Uganda je relativně největším přispěvatelem s více než 98 % své rozlohy v povodí. Nachází se v oblasti Rovníkových jezer a podporuje toky vedoucí k Viktoriinému jezeru a zároveň odtoky proudící k Súdánu (Ayebare 2010: 3). Keňa vlastní řadu přispívajících řek jako jsou Mara a Nzoia, které též proudí do Viktoriina jezera. Burundi i Rwanda taktéž přispívají k tokům do Viktoriina jezera. Ve Rwandě je mnoho řek, které tvoří zdroje pro Nil, např. Kagera a Ruzizi (Ayebare 2010: 3).

I Tanzanie přispívá k přítoku do jezera Victoria prostřednictvím přítoků Nilu, nejvýznamněji řekou Kagera. Demokratická republika Kongo ležící na jihozápadních okrajích povodí Nilu (jen 2 % území) přispívá k toku do oblasti Rovníkových jezer podél hranice s Ugandou (Ayebare 2010: 3). Etiopie, která leží ve východní části pánve, generuje toky Modrého Nilu (Abbaj) – největšího z přítoků povodí. Zbývající dvě země, Súdán a Egypt, jsou hlavními odběrateli Nilu. Súdán přijímá toky Bílého Nilu z oblasti Rovníkových jezer a toky Modrého Nilu. Tyto dva přítoky se setkávají v Chartúmu, aby vytvořily hlavní Nil, který pak teče na sever do Egypta (Ayebare 2010: 3).

3.2 Problémy řeky Nil

Ač je Nil jednou z nejdelších řek na světě, nepřináší mnoho vody a je charakterizován silnou meziroční variabilitou toku. Země, které jsou závislé na Nilu jako hlavním vodním zdroji, tak většinou patří mezi nejchudší země světa. Voda je vzácnou komoditou v severovýchodní Africe a regionální situace kolem její bezpečnosti je nejistá. Po celá desetiletí se lidé v povodí Nilu potýkají s mnoha složitými environmentálními, sociálními, ekonomickými a politickými výzvami, které ztěžují řádné řízení a udržitelnost nilské vody (Azab –Keuls – Luijendijk 2013: 24). Mezi tyto problémy patří mimo jiné spory a konflikty ohledně kontroly a využívání nilských vod, extrémní chudoba, degradace životního prostředí, vysoký nárůst populace, nestabilita v dodávkách potravin, nedostatečné hygienické služby, nespolehlivé dodávky elektřiny, nedostatek

vody a nedostatečná spolupráce v oblasti sdílených zdrojů povodí Nilu (Azab – Keuls – Luijendijk 2013: 24).

Hlavním problémem Nilu je jeho délka a geografická poloha zemí, kterými protéká. Tím, že Nil prochází tak velkým množstvím států, které leží buď na horním, nebo dolním toku Nilu, dochází k nerovnoměrnému čerpání vodního zdroje. Země jako Burundi, Rwanda či Uganda (země horního toku) využívají vodu v rámci svých národních hranic, nicméně další země jako je Egypt a Súdán, kteří leží tzv. *po proudu* řeky, čerpají vodu mimo své hranice (Abdellatif 2015: 4). Etiopie (země *proti proudu*) je zas největší přispěvatel k toku a Egypt se Súdánem největší odběratelé. Tato nerovnováha mezi přispíváním a spotřebou zemí horního a dolního toku vede k častým sporům (Abdellatif 2015: 4). Ke klidné situaci nepřispívá ani fakt, že se v posledním desetiletí zvedl nárok na spotřebu vodu zemí horního toku, což uvádí země dolního toku, zvláště Egypt, do znepokojujícího postavení.

Země horního toku zažívají populační boom, hospodářský rozvoj i politickou konsolidaci. Zvláště vyčnívající z těchto zemí je Etiopie, která si buduje v regionu silné postavení (ECC 2020). Zvedající se poptávka po energiích či orné půdě vytváří nové příležitosti, jak využít potenciál vodních zdrojů v horním toku Nilu. A toho se Egypt i Súdán obávají. I v zemích dolního toku totiž narůstá počet obyvatel a spotřeba vody se zvyšuje. Egyptské zemědělství je k tomu všemu existenčně závislé na zavlažovacím systému Nilu, kvůli minimu dešťových srážek (Nunzio 2013: 4). Proto je Egypt proti jakémukoliv projektu v horní části řeky, který by mohl snížit dolní tok řeky. I když výstavba vodních elektráren na přítocích Nilu nemusí nutně vést k nižším tokům v dolní části povodí, egyptská vláda se přesto obává, že tyto projekty zemí horního toku by mohly v budoucnu ohrozit jejich zavlažovací projekty a způsobit odklonění vody (ECC 2020).

Súdán, jako druhý největší příjemce vody v dolní části řeky, zastává většinou shodný postoj s Egyptem k rozvojovým projektům na horní části řeky. I Súdán je totiž závislý na toku Nilu k udržení své rostoucí populace a

hospodářství. Obě země se v roce 1959 zavázaly, že budou jednat shodně v otázkách využití vodních zdrojů Nilu (ECC 2020). Nicméně s oslabujícím se mocenským postavením Egypta v povodí, je Súdán ochoten v případě potřeby spolupracovat se zeměmi horního toku, např. s Etiopií a více se zaměřit na využívání zdrojů z přítoků Modrého Nilu. Jeho postavení nicméně ztížil fakt, že se od něj v roce 2011 oddělil Jižní Súdán, který se tak stal novým konzumentem v tomto říčním systému (Nunzio 2013: 5). Na jeho území se také nachází mokřadní oblast zvaná Sudd, která je dlouho považována za potencionální zdroj další vody (hlavně pro Egypt). S nezávislostí Jižního Súdánu vznikla na řece také řada nových infrastrukturních projektů, které negativně ovlivňují země v dolním toku řeky (ECC 2020).

Egypt, Súdán a Etiopie, spolu tradičně soupeří o vodní zásoby nilské řeky. Počátky sporů většinou vycházejí z pocitu těchto zemí o nespravedlivém využívání nilských vod. Konflikty se pohybují výhradně na politické scéně a vytvářejí tenze mezi státy. Předmětem rozporů mezi státy nilského povodí bývají zmiňované výstavby přehrad, zavlažovací projekty, ale také smlouvy o Nilu (Westermann 2004: 114). Výrazná krize byla zaznamenána v letech 1958-59, kdy se egyptská vláda rozhodla pro výstavbu kontroverzního projektu, Asuánské vysoké přehradu (Laki 1998: 291). Ta způsobila záplavy, znečištění vody, pobřežní erozi a salinizaci či enormní ztrátu vody odpařováním. Kritickým bodem bylo také povinné přesídlení místního obyvatelstva. Občané súdánského pohraničního města Wad Halfa se museli přestěhovat do New Halfa, nového města vzdáleného přes tisíc kilometrů od ponořené staré Halfy (Laki 1998: 292). Lidé z Wad Halfa stále trpí neocenitelnými kulturními, sociálními, politickými a environmentálními ztrátami po povinném přesídlení (Egypt zaplatil Súdánu kompenzaci 15 milionů egyptských liber za toto přesídlení, což bylo núbijským národem považováno za zanedbatelnou částku) (Laki 1998: 292).

Léta jsou vztahy mezi Egyptem a Etiopií chabé a rivalské, a to i kvůli smlouvám, které vylučují Etiopii z možností využívat Nil. Nedůvěru Egypta k rozvojovým projektům zemí horního toku umocňuje ztráta politického vlivu. Po

většinu minulého století zaujímal Egypt hegemonické postavení v povodí Nilu a využíval svou hospodářskou, vojenskou a politickou moc k zabránění rozvojovým projektům na horním toku (ECC 2020). Egypt se nikdy nebál pohrozit válkou, pokud by někdo nerespektoval jeho nárok na nilské vody. Nicméně regionální prostředí se proměňuje a ostatní země Egypt ekonomicky dohánějí a moc v povodí Nilu se postupně posouvá na jih (ECC 2020). I když si Egypt Nil historicky nárokuje, nachází se v situaci, kdy musí s ostatními zeměmi o správě Nilu co nejlépe vyjednávat a vyrovnávat tak své zranitelné postavení země v dolním toku řeky (Nunzio 2013: 5). V současnosti se vztahy rapidně zhoršily kvůli výstavbě obrovské elektrárny zvané GERD (*Grand Ethiopian Renaissance Dam*), která má zajistit elektřinu pro miliony lidí nejen z Etiopie. Země se tak přiblížily k hrozbě vypuknutí války o vodu (Sengupta – Walsh 2020).

3.3 Management povodí Nilu

Před dnešní formou spolupráce v povodí Nilu bylo podepsáno několik smluv, které ovlivňují to, jak je dnes Nil spravován a které mohou být brány jako počátek správy povodí. Většina těchto smluv pochází z koloniální éry. Většinou jde o dvoustranné dohody vynucované Brity a později Egyptem bez zohlednění potřeb dalších států řeky Nil (IWG 2020). Tyto smlouvy zahrnují (zpracováno dle Wolf 2002: 41–42; International Water Law 2020):

- Smlouva mezi Velkou Británií a Etiopií a mezi Spojeným královstvím, Itálií a Etiopií týkající se hranic mezi Súdánem, Etiopií a Eritreí. Podepsáno v Addis Abebě 15. května 1902.
- Výměna nót mezi vládou Jeho Veličenstva ve Spojeném království a egyptskou vládou, pokud jde o využívání vod Nilu k zavlažovacím účelům. Podepsáno 7. května 1929.
- Výměna nót představující Dohodu mezi vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska a vládou Etiopie, kterou se mění popis hranice Keni-Etiopie. Podepsáno v Addis Abebě 29. září 1949.

- Výměna nót představující Dohodu mezi vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska a vládou Egypta o výstavbě přehrady Owen Falls. Podepsáno v Ugandě a Káhiře 30. a 31. května 1949.
- Výměna nót představující Dohodu mezi vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska a vládou Egypta o výstavbě přehrady Owen Falls. Podepsáno v Ugandě a Káhiře 5. prosince 1949.
- Výměna nót představující Dohodu mezi vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska a vládou Egypta o výstavbě přehrady Owen Falls v Ugandě. Podepsáno v Káhiře 16. července 1952 a 5. ledna 1953.
- Výměna nót představujících Dohodu mezi vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska (jménem vlády Ugandy) a vládou Egypta o spolupráci v meteorologických a hydrologických průzkumech v určitých oblastech povodí Nilu. Vstoupilo v platnost dne 20. března 1950.
- Dohoda (s přílohami) mezi Spojenou arabskou republikou a Súdánskou republikou o plném využití nilských vod. Podepsáno v Káhiře dne 8. listopadu 1959. Vstoupilo v platnost dne 22. listopadu 1959.
- Protokol k Dohodě mezi Spojenou arabskou republikou a Súdánskou republikou o plném využití nilských vod týkající se zřízení Stálého smíšeného technického výboru. Podepsáno v Káhiře 17. ledna 1960.
- Výměna dopisů, představující Dohodu mezi Egyptskou arabskou republikou a Ugandskou republikou o projektu rozšíření Owen Falls. V Káhiře dne 12. května 1991.
- Rámcová dohoda o spolupráci v povodí Nilu. Otevřeno k podpisu dne 14. května 2010 v Entebbe v Ugandě (není v platnosti).
- Dohoda o prohlášení zásad mezi Egyptskou arabskou republikou, Spolkovou demokratickou republikou Etiopie a Súdánskou republikou o projektu Velké etiopské obnovené přehrady (GERD), podepsané v Chartúmu v Súdánu 23. března 2015.

Mezi nejdůležitější z těchto smluv patří smlouva z roku 1929 mezi Egyptem a britskou koloniální vládou, smlouva z roku 1959 mezi Egyptem a Súdánem a také Rámcová dohoda o spolupráci z roku 2010. Jak již bylo řečeno, smlouvy z roku 1929 a 1959 mají výrazný podíl na dnešní podobě spolupráce mezi státy Nilu a to hlavně proto, že Egypt je považuje za stěžejní. Smlouva z roku 1929 je důležitá, protože stanoví, že bez souhlasu Egypta nelze rozvíjet žádné větší hydrologické projekty (Westerman 2004: 125). Dohoda mezi Egyptem a Velkou Británií (jménem Súdánu) se týká využití vod Nilu pro zavlažovací účely. Tato dohoda nejen, že zavazovala další země řeky Nil, aby před zahájením zavlažovacích projektů požádaly Egypt o schválení, ale také dala Egyptu výhradní právo používat jezero Victoria a další vodní zdroje v povodí řeky (IWG 2020).

Po nezávislosti Súdánu na britské a egyptské nadvládě v roce 1956 vyzval Súdán k novému projednání podmínek dohody z roku 1929. Smlouva byla v roce 1959 revidována, ale stále se zachovala klauzule, která zakazuje zemím Nilské pánve využívat vody pro zavlažování ve velkém měřítku a zahajovat jiné vodní projekty bez povolení Egypta (IWG 2020). Ačkoli většina zemí odmítla všechny smlouvy podepsané pod koloniální vládou, tento princip egyptského práva veta byl zachován na základě nároků tzv. nabytých práv (IWG 2020). Smlouva z roku 1959 podepsaná pouze Egyptem a Súdánem je dodnes nejobsáhlejší dohodou o využívání vodních zdrojů řeky Nilu. *Smlouva o úplném využití Nilu* stanovila rozdělení celého vodního zdroje Nilu mezi země nilské pánve (IWG 2020). Část z dostupných vodních zdrojů však byla poskytnuta pouze těmto dvěma z deseti zemí řeky Nil. Z 84 milionů m³, které jsou ročně k dispozici v Nilu, bylo Egyptu přiděleno právo na 55,5 milionů m³ a Súdánu na 18,5 milionů m³. Odhaduje se, že zbývajících 10 milionů m³ bylo ztraceno v důsledku odpařování z jezera Nasser (Laki 1998: 291). Ačkoliv do dohody nebyl zahrnut žádný z dalších států řeky Nil, Egypt trvá na tom, aby tato smlouva byla základem pro budoucí jednání. Jedná se samozřejmě o významný konfliktní bod, protože zdůrazňuje zásadu nabytých práv, jak ji upřednostňuje Egypt, a nikoli zásadu spravedlnosti,

kteřou upřednostňuje většina ostatních zemí řeky Nil (Nunzio 2013: 3).

Od podpisu smlouvy o povodí Nilu v roce 1959 probíhala mezi státy v povodí řeky Nilu spolupráce, ta však měla různou podobu. Od roku 1967 do roku 1992 podporoval Rozvojový program OSN projekt HYDROMET, jehož cílem bylo shromažďovat hydrometeorologické informace v povodí. V rámci tohoto projektu se sešli zástupci Egypta, Súdánu, Keni, Tanzanie a Ugandy (Swain 1997: 690). Později se k tomuto hydrometeorologickému projektu připojily ještě Rwanda a Burundi, nicméně bez hlavního přispěvatele, Etiopie. Ředitelem HYDROMET byl po mnoho let Súdánec a jeho zástupcem Egyptan – což vyjadřovalo jejich vedoucí postavení na řece Nil, a i přes omezený rozsah jeho funkcí projekt pokračoval až do roku 1992 (Swain 1997: 690). Během toho projektu se z iniciativy UNDP zúčastnili ministři vodních zdrojů z Egypta, Súdánu, Tanzanie, Ugandy a Konga/Zairu setkání, které se konalo v roce 1986 v Bangkoku. K tomuto se setkání se připojila i Etiopie a přítomní se rozhodli jménem svých vlád prosazovat a navazovat účinnou spolupráci mezi nilskými zeměmi při nejbližší možné příležitosti (Swain 1997: 690). Přestože UNDP poskytl finanční pomoc na podporu této spolupráce a také uspořádal druhé setkání ministrů v Addis Abebě v lednu 1989, úsilí o rovnocennou spolupráci při povodí bylo neúspěšné (Swain 1997:690).

Po skončení HYDROMET byl v roce 1993 zřícen Výbor pro technickou spolupráci na podporu rozvoje a ochrany životního prostředí povodí Nilu (TECCONILE) a ve stejnou dobu byla zahájena první z deseti konferencí Nilu 2002 s cílem vytvořit neformální dialog mezi zeměmi řeky Nil (tato setkání později nahradilo Fórum pro rozvoj povodí Nilu) (Castelein – Otte 2001: 42). Světová banka také povolila v roce 1997 Nile-COM a Radě ministrů pro vodní záležitosti států Nilské pánve, řídit a koordinovat dárcovské činnosti v povodí, což vedlo Radu ke spolupráci s organizacemi, jako je UNDP, Světová banka a CIDA (Castelein – Otte 2001: 42). V květnu 1999 byla zahájena Iniciativa pro povodí Nilu (NBI) s vědomím, že společná snaha o rozvoj a správu nilských vod přinese vzájemné benefity, které budou ku prospěchu celému regionu. Všechny

národy povodí, Burundi, Demokratická republika Kongo, Egypt, Etiopie, Keňa, Rwanda, Súdán, Tanzanie a Uganda se k organizaci přidaly (Swain 2011: 297). To nás přivádí k nejdůležitějšímu modelu spolupráce na řece Nil.

3.3.1 Iniciativa povodí Nilu (NBI)

Po intenzivním dialogu a konzultacích se země Nilské pánve dohodly na *sdílené vizi*, která usiluje o dosažení udržitelného socioekonomického rozvoje prostřednictvím spravedlivého využívání společných vodních zdrojů nilské pánve. Členy NBI jsou Burundi, Demokratická republika Kongo, Egypt, Eritrea, Etiopie, Jižní Súdán, Keňa, Rwanda, Súdán, Tanzanie a Uganda s participací Světové banky. Cíle NBI jsou (zpracováno dle NBI 2020):

1. Rozvíjet vodní zdroje v povodí Nilu udržitelným a spravedlivým způsobem, aby zajistil prosperitu, bezpečnost a mír pro všechny své obyvatele.
2. Zajistit efektivní hospodaření s vodou a optimální využití zdrojů.
3. Zajistit spolupráci a společnou akci mezi zeměmi řeky Nil usilujícími o oboustranně výhodné zisky.
4. Zaměřit se na vymýcení chudoby a podporovat hospodářskou integraci.
5. Zajistit, aby program vedl k přechodu od plánování v akci.

Na NBI participují mimo členských zemí také rozvojoví partneři. Mezi ně patří již zmíněná Světová banka, AfDB, Globální environmentální fond, NBTF, UNDP, GTZ a CIDA (Belay – Semakula – Wambura – Jan 2010: 14). Dalším vnějším účastníkem v hydro-politické situaci regionu je Čína, která je hlavním partnerem v súdánském programu budování přehrad a stále více se podílí i na etiopské vodní infrastruktuře (Byiers – Knaepen 2017: 13).

NBI funguje na principu subsidiarity. Nejvyšším orgánem pro rozhodování a tvorbu politiky NBI je Nile-COM složený z ministrů odpovědných za vodní záležitosti v každém členském státě NBI. Nile-COM je podporován Nilským technickým poradním výborem (Nile-TAC), který se skládá z 20 vedoucích vládních úředníků, dva z každého z členského státu

(NBI 2020). Za účelem implementace a dosažení cílů NBI, jakož i převedení dohodnuté sdílené vize do akce a podpory rozvoje spolupráce na Nilu, vytvořily vlády Strategické akční programy (*Strategic Action Programs*) složené ze dvou doplňkových podprogramů, které zahrnují Programy sdílených vizí (*Shared Vision Programs*) a Podpůrné akční programy (*Subsidiary Action Programs*) (NBI 2020). Tento program představuje závazek států Nilu k podpoře spolupráce, regionální integrace a udržitelného rozvoje řeky Nilu. Strategický akční program je největším zásadním bodem obratu a mezníkem v integrovaném řízení vodních zdrojů řeky Nilu. Snaží se vytvořit znalostní základnu a nezbytné nástroje pro integrované řízení vodních zdrojů prostřednictvím regionální, hospodářské a územní integrace (Belay – Semakula – Wambura – Jan 2010: 9).

Strategický akční program se skládá ze dvou složek. Mezi ně patří Podpůrné akční programy, které mají dvě podsložky, z nichž jedna se nazývá Podpůrný akční program pro Východní Nil a druhá Podpůrný akční program pro Rovníková Jezera Nilu (NBI 2020). V rámci těchto programů existuje sedm tematických projektů (zpracováno dle World Bank 2015: 24):

1. **Nilský přeshraniční environmentální akční projekt** (*The Nile Transboundary Environmental Action Project*). Tento projekt vznikl poté, co země Nilské pánve provedly analýzu životního prostředí přesahující hranice Nilu, která identifikovala různé environmentální problémy související s vodními zdroji.
2. **Projekt plánování a řízení vodních zdrojů** (*Water Resources Planning and Management Project*). Tento projekt se snaží řešit problémy fragmentace vodního hospodářství v každém státě povodí Nilu, slabou lidskou a institucionální kapacitu pro integrovanou správu nilských vod, nerovnoměrné rozložení vodních odborníků v povodí a nedostatečnou interakci mezi odborníky v oblasti vod zemí Nilské pánve.
3. **Projekt sociálně-ekonomického rozvoje a sdílení přínosů** (*The Socio-economic Development and Benefit Sharing Project*). Projekt se zaměřuje

na integrovaný přístup k řízení vodních zdrojů, ochranu životního prostředí a regionální rozvoj.

4. **Projekt budování důvěry a zapojení zúčastněných stran** (*The Confidence-Building and Stakeholder Involvement Project*). Tento projekt byl vytvořen za účelem řešení sporů, konfliktů, politického napětí a nedostatečné spolupráce při řízení zdrojů Nilské pánve.
5. **Regionální projekt obchodu s elektřinou v povodí Nilu** (*The Nile Basin Regional Power Trade Project*). Projekt se zaměřuje na rozvoj regionální architektury v obchodování s energií prostřednictvím aktivní účasti všech zemí povodí. Projekt reaguje na nespolehlivou elektřinu v povodí, která brání hospodářskému růstu a způsobuje zásadní zhoršování životního prostředí.
6. **Projekt aplikovaného školení** (*The Applied Training Project*). Tento projekt se snaží vybudovat kapacitu potřebnou pro podporu integrovaného řízení vodních zdrojů v povodí Nilu.
7. **Projekt efektivního využití vody pro zemědělství** (*The Efficient Use of Water for Agriculture Project*). Tento projekt vytváří rámec, který umožňuje zúčastněným stranám z nilských zemí spolupracovat v otázkách využití nilské vody v zemědělství.

3.4 Management vod Nilu v praxi

Z oficiálního pohledu Nilské iniciativy povodí je fungování této správy úspěšné, což můžeme vyčíst třeba z jejich ročních zpráv. V poslední zprávě NBI z roku 2019 vidí předsedající ministr Nile-COM Dr. Déo-Guide Rurema významný posun v technické rovině s heslem „*Putting Water at the Heart of Regional Transformation*“ (NBI 2019: 7). Mezi tyto případy patří vypracování strategických možností řešení rostoucí poptávky po vodě, provádění regionálního projektu HydroMet (financovaného z EU-GIZ (Německo) ve výši 5,5 milionů USD) a dokončení přípravné fáze projektu pozemních vod nilského povodí (financováno z Globálního environmentálního fondu, ve výši 5,29 milionů USD) (NBI 2019: 7). Všeobecně se vyzdvihuje například to, že se NBI zaměřuje na

multilaterální a více odvětvové programy spolupráce či na výměnu zkušeností a budování důvěry mezi státy – s cílem vybudovat pevný základ pro regionální spolupráci a udržitelné řízení vody Nilu (Belay et al 2010: 14). Oceňovanou složkou je zavedení projektů pracujících s environmentálními problémy. Zmiňuje se také to, že NBI odráží Rozvojové cíle tisíciletí a udržitelného rozvoje a vyvíjí znalostní a základní nástroje pro integrované řízení vodních zdrojů prostřednictvím budování kapacit v každé zemi Nilské pánve. S tím je spojovaný i vývoj systému podpory rozhodování pro sdílení informací (Belay et al 2010: 14). Chválen je také způsob fungování dvou subregionálních kanceláří - *Eastern Nile Technical Regional Office* (ENTRO) a Koordinační jednotka pomocného akčního programu pro nilská rovníková jezera (*Nile Equatorial Lakes Subsidiary Action Program Coordination Unit*) (NELSAP). Tento přístup k povodí ve formě subregionálních kanceláří umožňuje lépe zemím sladit své zájmy. Je jednodušší dohodnout se na úrovni dvou podskupin než jako celek, alespoň v dílčích otázkách týkající se částí povodí. Ve vzácných případech se dokážou dohodnout, alespoň na papíru i mezi sebou. Za úspěch se v tomto případě považuje vyjednání Dohody o prohlášení zásad mezi Egyptskou arabskou republikou, Spolkovou demokratickou republikou Etiopie a Súdánskou republikou o projektu Velké etiopské obnovené přehrady (GERD) v roce 2015 (ICG 2019: 9).

Vnější pohledy jsou nicméně kritičtější a poukazují na slabiny NBI, jako reprezentativního modelu správy povodí. NBI se potýká s nedostatečnou institucionalizací a chybí i lidský kapitál. Stávající zaměstnanci NBI nemohou reagovat na rostoucí a vznikající požadavky kladené na instituci, jako je strategické plánování, mobilizace zdrojů nebo reakce na otázky týkající se správy povodí, jako jsou změny klimatu (Belay et al 2010: 13-14). Problémem je i nedostatečná kapacita pro rozvoj regionálních databází a analýzu informací o vodních zdrojích. Navzdory skutečnosti, že se NBI snaží rozvíjet a vyrábět vodní energii podél Nilu ve prospěch všech lidí, iniciativa není součástí Světové komise pro přehrady (*World Commission on Dams*), která poskytuje komplexní pokyny pro stavbu přehrad na mezinárodních přeshraničních řekách (Belay et al

2010: 13-14). Na fungování NBI má značně vliv i to, že není finančně nezávislá a velmi se spoléhá na rozvojové partnery. V době svého založení v roce 1999 byli hlavními dárci NBI Světová banka, UNDP a CIDA (Byiers – Knaepen 2017: 12). V průběhu posledních let se však připojilo výrazně širší spektrum dalších dárců, včetně AfDB, GEF, belgického ministerstva zahraničních věcí, ministerstva zahraničních věcí Dánska, DFID, AFD, EU, Švédsko, Německá agentura pro mezinárodní spolupráci, ministerstvo zahraničních věcí Finska, Norska, Japonska, Jižní Koreje, Švýcarska a Nizozemska (Byiers – Knaepen 2017: 12).

NBI se fakticky stalo závislým na externím financování a členské země dostaly pocit, že jejich iniciativu řídí spíše dárci než ony samy. A tak proběhly důležité reformy týkající se koordinace financování dárců. Na žádost Nile-COM byl zřízen Svěrenecký fond povodí Nilu (Byiers – Knaepen 2017: 13). Cílem bylo shromáždit příspěvky od mezinárodních rozvojových partnerů do jednoho společného finančního mechanismu, který pomůže zefektivnit prováděcí postupy podle pouze jednoho souboru pokynů a zároveň reagovat na požadavky přispívajících rozvojových partnerů (Byiers – Knaepen 2017: 13). Nicméně protože NBI teprve začínala, NBTF byl zřízen Světovou bankou. To však mělo za následek zpochybnění vlastnictví fondu od států řeky Nil, které tvrdily, že NBTF zůstává příliš v rukou rozvojových partnerů. NBTF svoji činnost ukončil k roku 2015 a byl nahrazen financováním z fondu CIWA (Byiers – Knaepen 2017: 13). Státy se po financích poohlížejí stále, zvláště po takových, které jim nepřijdou neokolonialistické. A tak do povodí začíná pronikat čím dál tím více Čína. Nebo teda alespoň její finanční kapitál. Sinohydro, největší světová společnost na stavbu přehrad, vlastněná Čínou, aktivně podporuje konstrukce dalších přehrad na súdánském a etiopském Nilu. To posiluje čínský vliv, který se snaží snížit západní vliv na Súdán i Etiopii. Čína zároveň usiluje o regionální stabilitu pro své obchodní činnosti a zájmy (Byiers – Knaepen 2017: 14).

Mimo personálních, koordinačních a finančních problémů NBI se pak také poukazuje na fakt, že NBI je pouze přechodná instituce bez právního

základu, která sdružuje státy nilského povodí. Před dalším krokem, vytvoření stálé organizace, je dělí podepsání Rámcové dohody o spolupráci (*The Cooperative Framework Agreement*), která by vytvořila řádnou říční komisi (Byiers – Knaepen 2017: 10). Při vyjednávání o této smlouvě se však projevují největší limity managementu povodí Nilu – neschopnost kompromisů mezi státy povodí a neúčast Egypta. Poté, co byla vytvořena NBI, která zdůrazňovala spolupráci mezi státy, si nicméně některé země začaly uvědomovat, že spolupráce stále není rovnocenná a Egypt se Súdánem nemíní změnit svůj přístup ke spravedlivému rozdělení vod Nilu.

Proto začalo vyjednávání o nové smlouvě spravující řeku Nil – tzv. Rámcová dohoda o spolupráci. Znění CFA nastiňuje zásady, práva a povinnosti pro kooperativní řízení a rozvoj vodních zdrojů v povodí Nilu (NBI 2020). Smyslem CFA je místo vyčíslení spravedlivých práv nebo přidělování využití vody zřídit rámec pro *podporu integrovaného řízení, udržitelného rozvoje a harmonického využívání vodních zdrojů povodí, jakož i jejich zachování a ochrany ve prospěch současné a budoucí generace* (NBI 2020). Za tímto účelem smlouva předpokládá vytvoření stálého institucionálního mechanismu, Komise povodí Nilu (NRBC). Komise by sloužila k podpoře a usnadňování provádění dohody CFA tak usnadnění spolupráce mezi státy povodí Nilu při zachování, řízení a rozvoji povodí Nilu a jeho vod (NBI 2020).

3.5 Zhodnocení managementu povodí Nilu

Správa povodí Nilu se řadí mezi organizace povodí, bez právního podkladu. V rámci povodí operuje NBI, jehož členy jsou všechny státy povodí, Burundi, DR Kongo, Egypt, Etiopie, Keňa, Rwanda, Jižní Súdán, Súdán, Tanzanie, Uganda a Eritrea (jako pozorovatel). NBI je od svého vzniku závislá na finanční podpoře od externích aktérů jako je Globální environmentální fond, Rozvojový program OSN, Německá agentura pro technickou spolupráci, Kanadská mezinárodní rozvojová agentura a Světová Banka atd. Tato komunita západních dárců, která stála za zahájením spolupráce v rámci celé pánve, rychle ztrácí svou moc kvůli rostoucí přítomnosti nového ekonomického giganta v regionu, Číně

(Swain 2011: 700).

Iniciativa pro povodí Nilu od svého vzniku sice významně přispěla k budování důvěry a předcházení konfliktům mezi státy Nilské pánve a řada odborníků na vodu ze všech zúčastněných zemí nyní pracuje na nalezení regionálních řešení, z nichž budou mít prospěch všechny členské státy, ale NBI dělí od plnohodnotného fungování podepsání Rámcové dohody, která by v povodí vytvořila říční komisi s mechanismem řešení konfliktů. Dohodnutí se na podobě této smlouvy je nejproblematictější momentem v usilování o efektivní správu povodí Nilu. Země se snahou o sjednocení v užívání vodních zdrojů se dostaly do názorové opozice. Státy horní části řeky (Etiopie, Keňa, Rwanda, Uganda, Tanzanie) upřednostňují zásadu spravedlivého využití, zatímco státy dolní části řeky (Egypt, Súdán) tradičně upřednostňují právo *do not harm*, neuškodit, které je chrání před dopadem aktivit zemí na horním toku Nilu (Salman 2012: 22). Ukázalo se, že ani po letech pokusů a napsaných koncepcí, nemluvě o cílech NBI, se Egypt a Súdán nemíní vzdát svého výhradního práva na Nil (smlouva z roku 1959) a tím státy horního toku neustoupí v požadavku na spravedlivé využití. Smlouva byla sice ve svém původním znění podepsána státy horního toku, tedy Burundi, Etiopií, Keňou, Rwandou, Tanzanií a Ugandou, ale díky odmítavému postoji Egypta a Súdánu (kvůli nezajištění nabytých práv na Nil) není prozatím v platnosti (Salman 2012: 23).

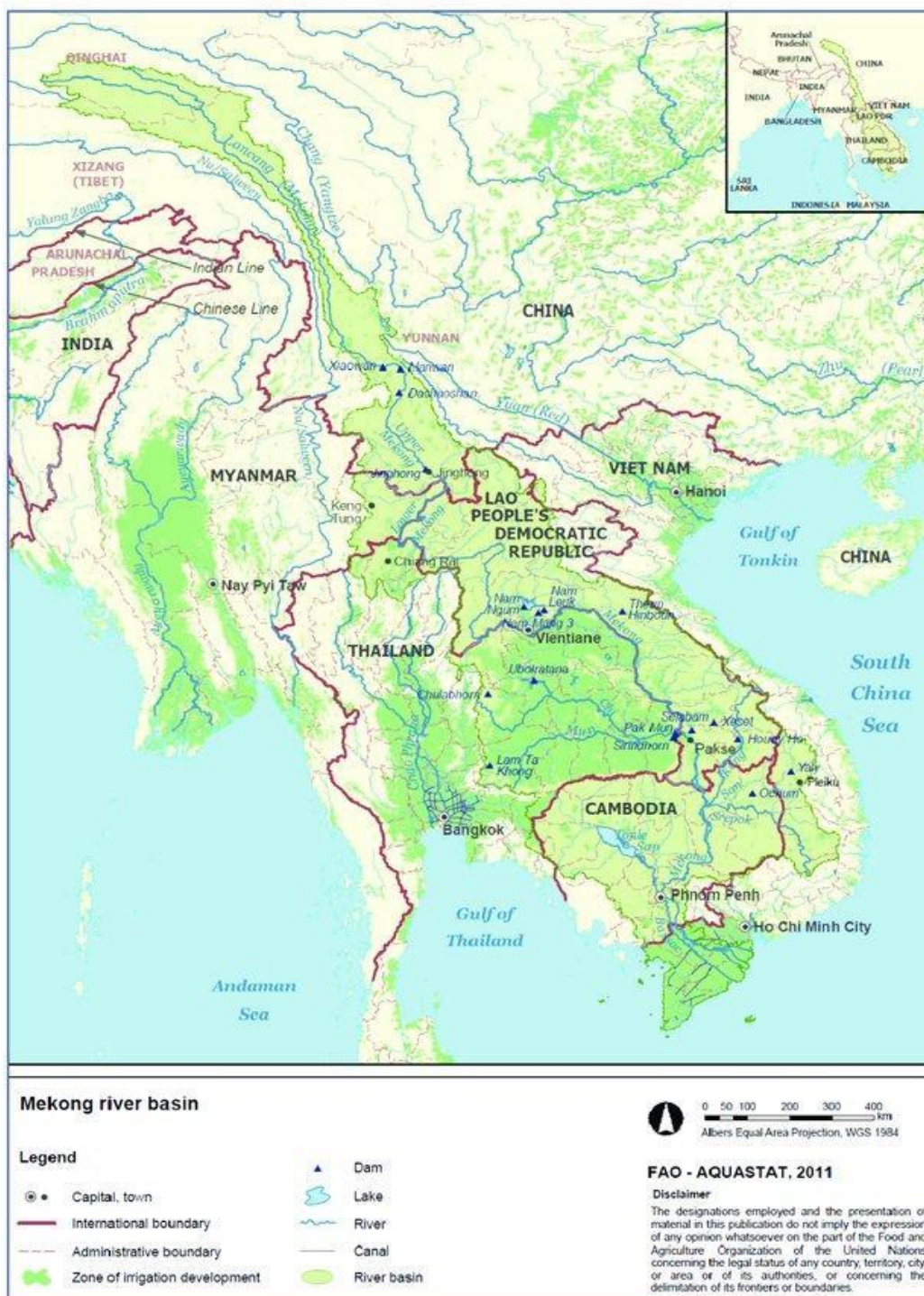
4 Management přeshraničních vodních zdrojů – případ řeky Mekong

Tato kapitola se věnuje managementu povodí Mekongu a je rozdělena do pěti podkapitol. V první podkapitole bude představeno nejprve povodí Mekongu, jeho fyziografie a rozdělení toku, který užívá šest států – Čína, Myanmar, Laos, Thajsko, Kambodža a Vietnam. V následující podkapitole bude představena historie managementu, první snahy o správu Mekongu, které sahají k období po druhé světové válce. Bude tak rozebrána cesta správy od 50 let, kdy vzniká Výbor Mekongu až do roku 1995, kdy se Výbor transformoval do Říční komise pro Mekong. Komise je mezivládním orgánem, jemuž je věnována samostatná pod-podkapitola. Jejím praktickému fungování, v pozitivním i negativním směru, se věnuje následující část. Závěr této kapitoly o managementu povodí Mekongu se bude přímo vázat na otázky, které si pokládám v úvodu práce.

4.1 Povodí Mekongu

Mekong je svou délkou 4 900 km desátá největší řeka na světě s nejdelším vodním tokem v jihovýchodní Asii. Mekong protéká třemi provinciemi Číny, kde se nazývá Lancang a pokračuje do Myanmaru, Laoské republiky, Thajska, Kambodže a Vietnamu, kde se vlévá do Jihočínského moře (MRC 2020a). Povodí Mekongu či Velkého Mekongu (*Greater Mekong River Basin*) se vymezuje na horní a dolní pánvi, přičemž existují určité rozdíly v názorech na to, jak je přesně geograficky vymezit. Nicméně se užívá nejběžnější dělení podle národních hranic, tedy horní pánev Mekongu – v Číně a dolní pánev Mekongu – vše pod tím (ODM 2020). Celá pánev Velkého Mekongu může být dále rozdělena do sedmi podoblastí na základě fyzikálních charakteristik, včetně vzorců drenáže, tvaru půdy a geologie. Těmito sedmi oblastmi jsou: Tibetská plošina, Paralelní oblast Tří řek, povodí Lancang (tvoří horní Mekong), Severní vysočina, Khoratská plošina, Tonle Sap Basin a Mekong Delta (tvoří dolní Mekong) (ODM 2020).

Obrázek č. 2. – Mapa povodí Mekongu.

Zdroj: http://www.fao.org/nr/water/aquastat/basins/mekong/mekong-CP_eng.pdf,
9. 3. 2020.

Povodí Mekongu tvoří velké množství přitékajících řek. Na začátku povodí, v horním Mekongu v čínské provincii Yunnan, jsou přítoky řek malé, ale, jak se řeka rozšiřuje na Severní vysočině, ji tvoří již velké přítoky – Nam Ta, Nam Ou, Nam Soun a Nam Khan – ty vstupují na levý břeh řeky Mekong a Nam Mae Kok a Nam Mae Ing – vstupují na pravý břeh (MRC 2020). Dále po proudu se na Khoratské plošině k hlavnímu proudu připojují mírně svažité řeky Songkhram a Mun na pravém břehu a příkré řeky Nam Ca Dinh, Se Bang Fai a Se Bang Hiang na levém břehu. V povodí Tonle Sap jsou na levém břehu dominantní přítoky Se Kong, Se San a Sre Pok (Povodí Tří řek). Jezero Tonle Sap během období sucha, vykazuje neobvyklou vlastnost – obrátí svůj tok během období dešťů (ODM 2020). Delta Mekongu začíná v blízkosti Phnom Penh a končí jako obrovská úrodná rovina v jižním Vietnamu, kde od řeky Mekong odbočuje největší přítok, řeka Bassac. Řeky Mekong a Bassac se rozdělily do několika menších distribucí vody a vytvořily oblast známou jako „devět draků“ (MRC 2020a).

4.2 Problémy řeky Mekong

Povodí řeky Mekong je často označováno jako „*hydrologická páteř*“ nebo „*proud života*“ pevninské jihovýchodní Asie (Jacobs 2002: 354). Mekong je mimořádně bohatý na přírodní zdroje a je životně důležitý pro podporu živobytí více než 70 milionů lidí (MRC 2020a). Pro lidi žijící podél řeky Mekong, zejména 29,6 milionu žijících v okruhu 15 km od řeky (ODM 2020), hraje tato velká vodní cesta kulturní i ekonomickou roli. Kulturní praktiky, tradice a svátky se soustřeďují kolem sezónních změn řeky a hospodářství jednotlivých zemí závisí na zdrojích vodního toku, který poskytuje rýži, ryby a vodu pro komunální a průmyslové využití. Jakékoliv nepříznivé dopady na řeku ohrožují její uživatele, zejména marginalizovanou část populace, jako jsou ženy, domorodí obyvatelé a chudí (ODM 2020).

Hrozby, se kterými se Mekong potýká, nejsou tak odlišné od jiných dlouhých povodí. Velký vliv má rozmanité klima regionu, relativní hojnost vody, a střídající se období sucha a záplav. Změna klimatu pravděpodobně v budoucnu

zvýší konkurenční boje o vodní zdroje (Economist Intelligence Unit 2017: 7). V regionu již lze pozorovat posuny dešťových srážek a delší sucha, což by mohlo přispět k nedostatkům v zemědělské produkci. Delta Mekongu v jižním Vietnamu je obzvláště ohrožena změnou klimatu; očekávané dopady zahrnují zvýšení průměrných teplot, silnější bouře, vlhčí mokré období a sušší období (ECC 2020b). Zvýšení plevelů a škůdců související s podnebím, jakož i vniknutí slané vody do zemědělských oblastí v důsledku nárůstu hladiny moří, by mohlo omezit produkci rýže v deltě, a tím ohrozit místní živobytí závislé na zemědělství (Economist 2016).

Mimo klimatu je ale největší hrozbou v povodí Mekongu lidská činnost. V povodí Mekongu se státy (a tím myslím Čínu) v posledních desetiletích hojně zaměřily na široký potenciál hydroenergie (Pearse-Smith 2012: 149). Rostoucí výstavba přehrad pro vodní energii se stala jablkem sváru mezi státy horního a dolního toku. Státy se mezi sebou neustále dohadují, kdo zapříčinil znečištění vodního zdroje nebo či hydroenergetický projekt poškodí více svého souseda. Ale vesměs všichni poukazují na pro ně největšího viníka – Čínu. Ta to však odmítá (Pearse-Smith 2012: 149). Podle Číny jsou nepříznivé dopady jejich projektů na vodní energii zanedbatelné vzhledem k tomu, že se v Číně nachází pouze malé procento celkového toku Mekongu. Naopak tvrdí, že výstavba velkých přehrad na horním Mekongu bude přínosem pro následné uživatele, pokud jde o výrobu vodní energie a ochranu před povodněmi. Zároveň také zmiňuje, že vynakládá své úsilí na ochranu ekosystémů a rybolovu řeky (Wang Xu 2015).

Státy dolního toku (Kambodža, Laos, Thajsko a Vietnam) kritizovaly čínský tlak na výrobu vodní energie a pokusily se Čínu varovat před konfliktním potenciálem přehrad a nepříznivými účinky, které již zažily (ECC 2020b). Obavy, které se často projevují po proudu vody, se týkají nedostatku vody, změn toku, zachycování sedimentů, ničení stanovišť a devastace důležitých zemědělských oblastí a rybolovu v důsledku čínského přehrazení v horním Mekongu (EPRS 2018). Zejména již ohrožená Tonle Sap by mohla být vystavena

dodatečnému tlaku v důsledku výstavby přehradní nádrže. Tonle Sap je kombinovaný jezerní a říční systém v Kambodži, který dlouhodobě podporuje živobytí komunit díky sezónní inundaci (zátopové území) a dříve bohatým rybářským revírům (Lipes 2015). Vzhledem k tomu, že ryby z vod Tonle Sap poskytují téměř dvě třetiny vnitrozemských úlovků ryb v Kambodži a představují hlavní zdroj živočišných bílkovin v zemi, pokles populace ryb v důsledku přehrazení a dalších faktorů by mohl ohrozit potravinovou bezpečnost v postižených oblastech (Lipes 2015).

Skutečnost, že Čína zveřejňuje jen velmi málo informací o svých přehradních projektech, dále zvyšuje nejistotu na dolním toku. Navzdory těmto obavám je ale nepravděpodobné, že by se čínské přehradní projekty zastavily (Pearse-Smith 2012: 153). Postavení Číny na trhu a hospodářská síla ponechává zemím dolního toku málo možností, které by přesvědčily Čínu, aby zohlednila jejich zájmy (Pearse-Smith 2012: 153). Čína, která má pevné postavení, považuje projekty v rámci svých teritoriálních hranic za vlastní podnikání, ve kterém nemusí zohledňovat dopady na další uživatele. Tyto projekty v oblasti Lancang tak mají potenciál učinit hydropolitiku v povodí Mekongu spornější a lze očekávat zvýšené napětí mezi Čínou a státy dolní pánve Mekongu (Pearse-Smith 2012: 153).

Přestože se pozornost zaměřila hlavně na stavbu přehrad, existuje mnoho dalších lidských činností, které zatěžují řeku Mekong. Odklonění vody pro zavlažování (například v Thajsku) zhoršuje nedostatek vody v deltě Mekongu, což přispívá k jejímu poklesu a čím nižší je delta, tím více hrozí vniknutí solného roztoku, který poškozují úrodnou půdu (EPRS 2018). Také těžba písku a šterku z koryta řeky (v Kambodži, prosperující stavební sektor Phnom Penh spotřebuje až 20 000 m³ písku denně) způsobuje erozi břehů řeky a zhoršuje pokles delty Mekong (EPRS 2018). Mekong má velký potenciál i jako dopravní trasa, která přivádí čínské zboží z Yunnan do Laosu a případně do Jihočínského moře. Čína podporuje projekt na dynamizaci hornin a ostrůvků podél úseku řeky v Thajsku, který v současné době brání větším lodím v cestě po proudu do Laoského města

Luang Prabang. Proti projektu stojí thajští environmentalisté a rybáři, kteří se obávají jeho dopadu na ekologii řeky. Zda bude pokračovat, bude záviset na průzkumu provedeném thajskými orgány (EPRS 2018).

4.3 Management povodí Mekongu

První snahy o spravování povodí Mekongu sahají do období po konci druhé světové války. V této době zřizuje OSN řadu regionálních orgánů, včetně ECAFE. V rámci ECAFE pak Úřad pro ochranu před povodněmi (*ECAFE's Bureau of Flood Control*) zkoumal potenciál integrovaného rozvoje v dolní pánvi Mekongu a v roce 1952 zveřejnil zprávu, která nastínila potenciál rozvoje vodních zdrojů v povodí (Fox – Sneddon 2006: 185). Poté co v roce 1954 dosáhly Kambodža, Laos a Vietnam nezávislosti na Francii na základě Ženevských dohod, Americký úřad rekultivace (*The United States Bureau of Reclamation*) vydal zprávu, která potvrdila zjištění ECAFE a naléhala na vytvoření mezinárodní organizace povodí (Fox – Sneddon 2006: 185). Tlak ze strany Spojených států na vytvoření nějakého způsobu managementu byl čistě geostrategický. V době studené války se spravování Mekongu stalo geopolitickým nástrojem, který USA využívaly ke svému vlastnímu prospěchu (Fox – Sneddon 2006: 185). Ve zkratce, tato podpora měla za pomoci investování dolarů do rozvojových projektů na řece zamezit rozmachu socialismu. Spolupráce mezi čtyřmi státy povodí také sloužila jako prostředek k nastolení mírových politických vztahů v regionu (Kittikhoun – Staubli 2018: 656).

A tak tedy v roce 1957 přijaly na doporučení čtyři státy dolního toku – Kambodža, Laos, Thajsko a Jižní Vietnam, Statut Výboru pro koordinaci vyšetřování povodí Dolního Mekongu (*Statute of the Committee for Coordination of Investigations of the Lower Mekong Basin*) s cílem *propagovat, koordinovat, dohlížet a kontrolovat plánování projektů rozvoje vodních zdrojů* (IEA Database Project 2019). V rámci toho statutu byl vytvořen Výbor řeky Mekongu složený z jednoho zástupce z každé země. Celého projektu se nicméně neúčastnili další uživatelé toku – Čína, protože v té době nebyla členem OSN, a

Barma (nyní známá jako Myanmar), která nevyjádřila zájem o členství z politických a geografických důvodů (Jacobs 2002: 356). Krátce po založení Výboru Mekongu bylo rozhodnuto, že by měl být vytvořen také Sekretariát Mekongu, který by usnadnil technickou a administrativní práci Výboru. Výbor Mekongu a jeho přidružený Sekretariát Mekongu byly pod záštitou OSN a získávaly finanční prostředky od mezinárodní dárcovské komunity (Jacobs 2002: 359). Výbor Mekongu se zaměřil na krátkodobé přítokové projekty. Rozvoj přítoků byl považován za nejdůležitější krátkodobý problém, protože takové projekty mohly být zahájeny snadno, vyžadovaly méně investic a byly zcela na území jednotlivých států (Olson – Radosevich 1999: 6). Státy však nebyly spokojeny s fungováním Výboru Mekongu a ani zněním jeho mandátu a několikrát se pokusily rozšířit mandát Výboru, aby se mohly zaměřit na hlavní rozvojové projekty (Jacobs 2002: 359). O to se poprvé pokusily v roce 1965, kdy byla navržena změna názvu na Výbor pro koordinaci komplexního rozvoje povodí dolního Mekongu s rozšířením jeho mandátu o výstavbu rozvojových projektů na hlavním toku (Olson – Radosevich 1999: 6). Tento pozměňovací návrh ratifikovali pouze tři členové, a tak nenabyl účinnosti. V roce 1971 byla představena nová charta Mekongu, která se opět snažila rozšířit mandát Výboru, ale znovu nebyla přijatelná pro všechny státy (Olson – Radosevich 1999: 6). Konečně v roce 1975 členové výboru Mekong přijali Společné prohlášení o zásadách využití vod dolní pánve Mekongu. Společné prohlášení z roku 1975 uvolnilo cestu pro rozvoj celo-tokových projektů tím, že umožnilo Výboru Mekongu vytvořit projektové agentury pro provádění těchto projektů (Olson – Radosevich 1999: 6). Výstavba projektů na hlavním toku byla plánována jako součást dlouhodobého rozvojového programu, který vyžadoval rozsáhlé předběžné studie, velké investice a politickou dohodu mezi státy. Nicméně se ukázalo, že se výstavba těchto projektů v povodí bude těžko provádět, protože se země ocitly ve válečných konfliktech v pozadí studené války. I přes to, že byly vypracovány komplexní plány pro kaskádu přehrad podél hlavního proudu, nikdy nebyly realizovány kvůli jejich složitosti a právě nejistému mezinárodnímu

klimatu, které panovalo v Jihovýchodní Asii (Olson – Radosevich 1999: 6).

V roce 1991 se začala situace obracet k lepšímu. Po konci studené války a hlavně občanské války v Kambodži, která znemožňovala fungování Výboru Mekongu, se dotčené státy vyjádřily, že chtějí lépe spolupracovat na správě Mekongu (Fox – Sneddon 2006: 188). Bylo však jasné, že se nemohou vrátit ke koncepci z roku 1975 – státy už si nebyly v 90. letech tolik blízké; ukázalo se, že projekty zahrnující celý tok mají velký dopad na environmentální prostředí; a Čína byla v procesu provádění rozsáhlého programu rozvoje vodní energie v horních tocích řeky Mekong, a proto bylo nutné jí ke správě přibrat (Olson – Radosevich 1999: 7). Země dolního toku s podporou Rozvojového programu OSN tak vstoupily v letech 1992 až 1995 do řady setkání a diskusí o novém právním rámci. Jednání byla úspěšně uzavřena v roce 1995 podepsáním Dohody o spolupráci pro udržitelný rozvoj povodí řeky Mekong (*Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong River Basin*), která vytvořila Komisi pro řeku Mekong (*Mekong River Commission*), formulovala zásady spolupráce a nastínila soubor pravidel pro rozumné a spravedlivé využívání vodních zdrojů v povodí (MRC 2020b). Dohoda představuje milník v mezinárodních smlouvách o správě vodních zdrojů, protože klade důraz na společný rozvoj, ekologickou ochranu a dynamický proces přidělování vody (Olson – Radosevich 1999: 8).

4.3.1 Říční komise povodí Mekong

Komise pro řeku Mekong (*Mekong River Commission*) je mezivládní organizací, která spolupracuje přímo s vládami Kambodže, Laosu, Thajska a Vietnamu na společném řízení sdílených vodních zdrojů a udržitelného rozvoje řeky Mekong (MRC 2020b). Jako regionální podpůrný a poradní orgán spravovaný ministry vodních zdrojů a životního prostředí, zajišťuje MRC efektivní a vzájemně prospěšný rozvoj řeky Mekong a zároveň minimalizuje potenciálně škodlivé účinky na lidi a životní prostředí v povodí dolního Mekongu (MRC 2020b). MRC je platforma pro vodní diplomacii a regionální spolupráci, v níž členské státy sdílejí výhody společných vodních zdrojů i přes různé národní zájmy.

Působí také jako regionální znalostní centrum pro správu vodních zdrojů, které napomáhá rozhodovacímu procesu na základě vědeckých důkazů (MRC 2020b).

MRC se zaměřuje na všechna odvětví, včetně udržitelnosti rybolovu, identifikace příležitostí pro zemědělství, svobody plavby, udržitelných vodních energiích, zvládnání povodní a ochrany důležitých ekosystémů (MRC 2020b). Rovněž pomáhá svým členským státům čelit budoucím účinkům extrémnějších povodní a dlouhodobého sucha a zvyšování hladiny moře spojené se změnou klimatu. Cílem MRC je při poskytování poradenství a usnadňování dialogu mezi vládami, soukromým sektorem a občanskou společností (MRC 2020b).

Sekretariát MRC je operační složkou organizace a má 65 zaměstnanců se sídlem ve dvou hlavních kancelářích v Phnompenhu v Kambodži a Vientiane v Laosu. Národní výbory Mekongu v každém členském státě koordinují práci na vnitrostátní úrovni (MRC 2020c). Čína a Myanmar, země horního toku řeky Mekong, jsou partnery dialogu MRC. Komise zapojuje do svých strategií, plánů a práce širokou škálu zúčastněných stran. MRC je financována z příspěvků čtyř členských zemí a rozvojových partnerů (vlády členských zemí, rozvojové banky a mezinárodní organizace) (MRC 2020c).

V rámci MRC byly vytvořeny strategické plány podle Integrovaného řízení vodních zdrojů (IWRM), které slouží k naplnění cílů Komise. Tyto plány řeší střednědobé i dlouhodobé potřeby a výzvy pro povodí řeky Mekong, které jsou jak na regionální, tak národní úrovni (MRC 2020d). *Projekt Mekong IWRM* přímo podporuje strategické směřování MRC pro období 2016-2020. To pomáhá členským státům s implementací přístupů IWRM v národních vodních zdrojích a k podpoře udržitelného a spravedlivého regionálního rozvoje na úrovni celého povodí (MRC 2020d). Projekt technicky umožnil vůbec první implementaci konzultačního procesu projektů tzv. Postupy pro oznamování, předchozí konzultace a dohody (*Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement*). Tento proces stanoví, že pro všechny rozvojové projekty navržené pro hlavní tok Mekongu je nutná předchozí konzultace mezi všemi členskými státy (MRC 2020d).

4.4 Management vod Mekongu v praxi

Začneme pozitivní stránkou věci. MRC ač je považována za slabou organizaci, její konání na řece Mekong má svůj smysl. MRC provádí sběr, analýzu a vykazování dat, které pomáhají ovlivňovat rozhodování o řízení a rozvoji řeky Mekong (Neusner 2016). Ve snaze reagovat na závažná rizika pro povodí představovaná změnou klimatu, MRC vypracovala scénáře změny klimatu pro celé povodí a plány na koordinaci strategií přizpůsobení se změně klimatu v povodí dolního Mekongu (Neusner 2016). MRC také provedla rozsáhlý výzkum v oblasti rybolovu Mekongu, který pomohl pochopit, jak hodnotný a důležitý je tento rybolov pro vnitrostátní příjem. Některé z nejdůležitějších výzkumů MRC byly také zaměřeny na kumulativní dopady navrhovaných přehrad na hlavním toku Mekongu (Neusner 2016). Bohužel fungování managementu povodí Mekongu znesnadňuje fakt, že Komise pro řeku Mekong není jediným regionálním orgánem, který zasahuje do správy řeky. V 90. letech začaly vznikat další platformy zabývající se o správu Mekongu a tak v rámci managementu povodí Mekongu můžeme mluvit o šesti byrokratických strukturách, Komisi nevyjímaje, které se věnují řízení vývoje řeky Mekong a jejích přítoků. Do procesu správy tak zasahuje (zpracováno dle Hudson-Rodd – Shaw 2003: 272):

- **Komise pro řeku Mekong (MRC)**. Členskými zeměmi jsou Kambodža, Laos, Thajsko a Vietnam, přičemž mezi partnery dialogu jsou Barma a Čína. Největší úspěch MRC k dnešnímu dni může být, že stále existuje.
- **Program širšího subregionu Mekongu** (*Greater Mekong Subregion Program – GMS*). Založen v roce 1992 Asijskou rozvojovou bankou. Zahrnuje Kambodžu, Čínu, Laos, Myanmar, Thajsko a Vietnam. Hlavním zaměřením programu byla podpora infrastruktury prostřednictvím tzv. „ekonomických koridorů“ a podpora snadnějšího pohybu zboží a osob v rámci regionu.
- **Fórum pro komplexní rozvoj Indočíny** (*The Forum for the Comprehensive Development of Indochina*). Japonská iniciativa zaměřená zejména na pracovní místa a infrastrukturu.

- **AEM-MITI** (*ASEAN Economic Ministers-Ministry for International Trade and Industry*). Propojuje japonské ministerstvo obchodu a rozvoje se zeměmi ASEAN. Zaměřuje se na přechod k tržnímu hospodářství s pracovní skupinou pro Kambodži, Laos a Barma.
- **Rozvojová spolupráce v oblasti povodí Mekongu** (*Mekong Basin Development Cooperation*). Založena na summitu ASEAN v prosinci 1995. Dominantou jsou Malajsie a Singapur s hlavním zájmem o železnice.
- **Čtyřstranná hospodářská spolupráce** (*Quadripartite Economic Cooperation*). Mezi vládami Thajska, Barmy, Laosem a Vietnamem, které se sešly v Chiang Rai v severním Thajsku v roce 1995, aby podepsaly Dohodu o spolupráci pro udržitelný rozvoj povodí řeky Mekong. Tato skupina je rozšíření skupiny Zlatý trojúhelník (*Golden Triangle*) – území, na kterém se nelegálně obchoduje s drogami.

Každá z těchto forem spolupráce na povodí Mekongu sleduje vlastní záměr a v některých případech Komisi upozaduje. Komise Mekongu sice spolupracuje s některými z nich zejména s ADB, a navzájem jsou si přínosné, ale fungování MRC jako „jediné mezivládní organizace“ a hlavního správce řeky Mekong, je tímto množstvím forem narušováno (Backer 2007: 37). Za největšího narušitele hlavní formy správy povodí můžeme považovat GSM, ve kterém se angažuje Čína a je rovněž podporováno ADB. GSM se stalo pro státy toku Mekongu atraktivnější, protože nabízí dostupnější půjčky, granty a není zastřešeno organizační strukturou (Backer 2007: 38). Jeho aktivnějšího působení na řece si dokonce začalo všimnout mezinárodní prostředí a externí hráči působící v MRC (donoři, nevládní organizace, mezinárodní organizace), vyjádřili přání, že by Komise měla s GSM více spolupracovat (Backer 2008: 38). MRC, tak jako další jí podobné správní organizace v rozvojovém světě i MRC je závislá na financování od externích hráčů. U zrodu stála Světová banka a UNDP a později se připojilo několik dalších hráčů, které k dnešním dni MCR považuje za své rozvojové partnery (MRC 2020e). Ve výčtu můžeme najít například země jako

Velkou Británií, Německem, EU, Japonskem, Finskem, Belgií, Švédskem, Švýcarskem, USA, Lucemburskem, Francií a Nizozemskem (MRC 2020e). Z organizací je to samozřejmě Světová banka, ADB, FAO, WWF, OXFAM, UNOPS, IUCN, IWMI, KDI, ESCAP (MRC 2020e). Uvědomění si, že na ně tito externí donoři mohou tlačit, vedlo k tomu, že se od roku 2010 objevují zprávy, že MRC prochází programem reforem s cílem převést vlastnictví MRC ze zahraničních dárců na samotné země Mekongu (Neusner 2016). Součástí tohoto plánu je nový mechanismus financování, ve kterém členské státy postupně zvyšují své příspěvky do MRC s cílem dosáhnout finanční nezávislosti do roku 2030 (Neusner 2016).

To, že se Čína angažuje v programu GSM (nebo kdekoli jinde) raději než na samotné půdě Komise je kritickým bodem ve fungování MRC (Jacobs 2002: 361). Čínská neúčast má vlastně jednoduché vysvětlení. Státy Komise při vytvoření nového orgánu po Výboru Mekongu chtěly pragmaticky zapojit Čínu jakožto uživatele horního toku Mekong, který ohrožuje svými aktivitami své dolní sousedy. Shodnout se s ní pro ně bylo výsostně důležité. Ovšem Čína se ke smlouvě z roku 1995 postavila odmítavě a v nově vzniknuté MRC zůstala pouhým partnerem, který si tak může s vodními zdroji dělat, co chce (Jacobs 2002: 361). Důvod byl prostý – Číně se zdála smlouva příliš striktní, omezující a nehodlala si nechat udělovat svolení na své rozvojové vodní projekty od nějaké organizace (Magee 2012: 9). Čína tedy není zavázána žádnými pravidly a není povinna sdělovat státům své plány v povodí. Navíc se začala finančně angažovat v projektech států dolního toku a dala tak těmto zemím možnost rozvinout jejich hydroenergetický potenciál, který ale ve výsledku rozvrací vztahy mezi členskými státy MRC. To že se Komisi nepodařilo získat na svou stranu Čínu, se tak považuje kritiky MRC za selhání, které navíc podkopává její regionální stabilitu (Neusner 2016).

Stejně tak je kritizován její celkový statut a je považována za slabou organizaci. Za hlavní problém se považuje znění smlouvy z roku 1995, která Komisi založila. Ta totiž nedává níže položeným státům právo veta na rozvojové

projekty výše položených států a neexistuje žádný právní mechanismus k potrestání států, které nedodržují zásady nebo postupy MRC (Pearse-Smith 2012: 153). Komise je tak pouze poradním orgánem, který nemůže zabránit státům jednat jednostranně. Dohoda pouze vyžaduje konzultaci se všemi členy před provedením hlavního projektu s přeshraničními důsledky, ale shoda není nutná. U přítokových projektů není nutná ani konzultace – ostatní členské státy musí být jen informovány (Pearse-Smith 2012: 153). Praktickým příkladem, že schopnost MRC zabránit jednostrannému jednání je omezená, je výstavba Laoské přehrady.

V roce 2010 se přehrada Xayaburi stala vůbec prvním projektem státu dolního toku – Laosu. Ostatní státy (Vietnam, Kambodža) se nicméně obávaly, jaké dopady tato výstavba bude mít na jejich část řeky a tak byl projekt předložen ke schválení členským státům MRC a byl poprvé implementován přístup PNPCA (International Rivers 2020). V roce 2011 vydala Komise zprávu, ve které nedoporučuje výstavbu přehrady, dokud nebudou provedeny řádné studie o dopadu na tok, které mohou trvat několik let. Laos i přes tato nedoporučení s výstavbou přehrady začal (International Rivers 2020). Tento jednostranný krok k zahájení výstavby přehrady Xayaburi se setkal se silným protestem kambodžské a vietnamské vlády. Občané a aktivisté vyjádřili své obavy prostřednictvím bojkotů a peticí, aby upozornili na možné environmentální a sociální dopady přehrady a protestovali proti nedostatečné transparentnosti a veřejné konzultaci (Economist 2012). Tlak ze strany zemí dolního toku a mezinárodních nevládních organizací nicméně jen zpomalil laoské využívání hydroenergetického potenciálu a nepředpokládá se, že by Laos svoje další plány na stavby přehrad odložil. Vzhledem k tomu, že je Laos chudá země s malým množstvím přírodních zdrojů, využití vodní energie je pro něj cesta k rozvoji (Economist 2016).

4.5 Zhodnocení managementu povodí Mekongu

Správa povodí Mekongu se řadí mezi modely říčních komisí. Její fungování je rámováno právní dohodou, která Komisi vytvořila. Mezi její členy patří čtyři státy dolní části povodí – Thajsko, Laos, Kambodža a Vietnam. Čína a Myanmar,

uživatelé horní části povodí, jsou pouhými partnery dialogu. Komise je od svého vzniku ovlivňovaná řadou externích aktérů, jako je Světová banka, UNDP, ADB a řadou dárcovských států jako jsou Spojené státy, Velká Británie či Francie. Od vlivu zahraničních aktérů se však Komise snaží oprostit.

Komise ve svém reálném fungování čelí mnoha úskalím. Vzhledem k širokému spektru otázek souvisejících s bezpečností vody v povodí Mekongu a vzhledem k rozmanitosti výzev, kterým čelí jak uvnitř, tak mezi svými zeměmi, je vytváření politických řešení náročným úkolem (Economist Intelligence Unit 2017: 6). Vodní hospodářství v povodí je sice dnes rozvinutější než před 20 lety, ale s vývojem vodního managementu rostly i hrozby. A na ty Komise nedokáže adekvátně reagovat. Na vnitrostátní úrovni jsou nové vodohospodářské politiky špatně prováděny a postupy posuzování dopadů na životní prostředí nedokáží omezit nejhorší účinky rozvoje (Economist Intelligence Unit 2017: 6). Na regionální úrovni se ukázalo, že dohoda o Mekongu z roku 1995 – kdysi považována za průkopnickou – není schopná zabránit jednostranným akcím členských států (viz příklad přehrady Xayaburi). Takže tím se naprosto ruší smysl Komise, jako rozhodujícího orgánu na řece (Economist Intelligence Unit 2017: 6). Je spíše poradním orgánem, který není schopen zamezit státům, které se neohlíží na následky svých činů, využívat vodní zdroje. A vzhledem k tomu, že je všeobecně známo, že regionální organizace v jihovýchodní Asii silně dodržují zásady nezasahování a konsensuálního rozhodování, je nepravděpodobné, že by mezivládní orgán, jako je MRC, změnil svou strukturu a vydával závazná nařízení o vývoji vodní energie. Na národní úrovni můžeme za problém považovat fakt, že členem nejsou všechny země využívající rozsáhlý vodní tok Mekong. Absence Číny a Myanmaru přivádí Komisi k velice omezeným pravomocím. Svůj vliv tak může využívat pouze na dolním toku Mekongu, který je ale ponechán na pospas nezodpovědnému jednání Číny a jejích hydroenergetických projektů (Economist Intelligence Unit 2017: 6).

S pokračujícím hospodářským rozvojem a změnou klimatu také rostou náklady na prevenci a nápravu katastrof. V nadcházejících desetiletích by se tyto

dopady mohly ukázat jako katastrofální pro životní prostředí v povodí Mekongu i pro ekonomiky jeho zemí (Economist Intelligence Unit 2017: 6). Zda rostoucí hrozby pro vodní bezpečnost vytvořily zlepšení ve správě vodních zdrojů, je na debatě, ale není pochyb o tom, že politické mezery přetrvávají a vyřešit je bude vyžadovat, aby vlády v regionu obnovily své úsilí o dosažení účinné správy vody.

5 Management přeshraničních vodních zdrojů – případ řeky Jordán

Tato kapitola se zabývá přeshraničním managementem povodí Jordánu a je rozdělena do pěti podkapitol. V první podkapitole je představeno povodí Jordánu, jeho fyziografie, rozdělení a přítoky, které užívají státy povodí – Jordánsko, Izrael, Libanon, Palestina a Sýrie. Následující podkapitola se věnuje problémům povodí Jordánu, které zahrnují ozbrojené konflikty mezi státy i environmentální dopady. Podkapitola management povodí Jordánu nastiňuje snahy o správu povodí v historickém kontextu a popisuje vývoj managementu. Dále pak je rozebráno fungování správy povodí Jordánu v praxi a kapitola je ukončena zhodnocením managementu na řece Jordán.

5.1 Povodí Jordánu

Povodí Jordánu je přeshraniční povodí o celkové rozloze přibližně 18 500 km², z toho 40 % se nachází v Jordánsku, 37 % v Izraeli, 10 % v Syrské arabské republice, 9 % na Západním břehu Jordánu a 4 % v Libanonu (FAO 2009). Povodí se rozděluje na Horní a Dolní Jordán. Horní Jordán se rozprostírá mezi hlavními přítoky – na soutoku řek Dana, Baniás a Hasbani a jezerem Tiberias (známé také jako Galilejské moře či jezero Kinneret) (Fischhendler 2008: 95). Dolní Jordán je jižní úsek řeky mezi jezerem Tiberias a Mrtvým mořem. Řeky Dan (pocházející z Golanských výšin), Baniás (pocházející ze Sýrie) a Hasbani (pocházející z Libanonu), se spojují 5 km jižně od severní izraelské hranice a poté protékají na jih údolím Hula, aby se připojily k jezeru Tiberias (Fischhendler 2008: 95). Z jezera odtéká řeka Jarmúk, která je hlavním přítokem dolního Jordánu. Řeka Jarmúk pochází z Jordánska a tvoří hranici mezi Jordánskem a Syrskou arabskou republikou a poté mezi Jordánskem a Izraelem, než steče do dolního Jordánu. Tok pokračuje dále na jih, kde tvoří hranici mezi Izraelem, Západním břehem Jordánu na západě a Jordánskem na východě než nakonec skončí v Mrtvém moři (FAO 2009).

Obrázek č. 3 – Mapa povodí Jordánu.

Zdroj: <https://water.fanack.com/palestine/water-resources/>, 25. 3. 2020

Horní Jordán přispívá do toku většinou vody, zatímco dolní Jordán, (představující 40 % celého povodí Jordánu) vkládá mnohem menší příspěvek. Řeka Jarmúk je hlavním zdrojem vody pro kanál KAC, který je páteří vývoje v údolí Jordánu (FAO 2009). Další z důležitých přítoků Jordánu je řeka Zarqa, která též proudí do KAC. Z hor v Jordánsku do údolí vede také 6 až 10 malých řek, zvaných „*Side Wadis*“. V létě však většina postranních toků zcela vyschne a zachycení zimních povodňových vod je jedním z nejdůležitějších aspektů řízení vodních zdrojů v povodí Jordánu. Pokud tyto vody nejsou odkloněny nebo uloženy, vytékají přímo do Mrtvého moře (FAO 2009).

5.2 Problémy řeky Jordán

Řeka Jordán se nachází v jednom z nejkonfliktnějších regionů světa a protéká státy, které se mezi sebou nenávidí už od biblických časů. Povodí Jordánu čelí řadě problémů, počínaje způsobem jeho využití, přes nárokování vlastnictví ze stran států povodí, konflikty mezi státy, neschopnost komplexní spolupráce o vodní zdroje až po běžnější problémy povodích jako jsou klimatické změny, období sucha, nedostatek vody či její znečištění, zavlažovací projekty a stavba přehrad. Problém s kvantitou a kvalitou vody se zvyšuje s rychle rostoucí populací (počítaje uprchlíky), ekonomickým růstem ale i eskalací konfliktů mezi státy, v jehož důsledku dochází k imigraci (případ Sýrie) či zamezování přístupů k řece (případ Palestiny).

Povodí Jordánu je svědkem neustálých rozbrojů mezi státy povodí, které už několik desetiletí vedou spory o to, kdo a kolik vody z Jordánu čerpá. Od roku 1948 je jordánské povodí vojensko-hraniční zónou, přičemž unilaterální rozvojové vodní projekty eskalují konflikty mezi státy povodí. Po arabsko-izraelské válce v roce 1948 a podpisu Dohody o příměří v roce 1949, Jordánsko a Izrael zahájily několik iniciativ na rozvoj vodních zdrojů v oblastech jejich kontroly (UN-ESCWA and BGR 2013: 194). V roce 1951 Jordánsko oznámilo plán zavlažování oblasti Jordánského údolí ve východním Ghoru odváděním vody z řeky Jarmúk přes kanál East Ghor. V reakci na to Izrael v témže roce zahájil první část *Plán Všech Izrael* s cílem vypustit Hula Marshes, mokřadní

oblast, která se částečně nacházela v demilitarizované zóně vytvořené po dohodě o příměří mezi Izraelem a Sýrií (FAO 2009; ICE Case Studies 1997).

Izraelská iniciativa vedla k prvnímu z mnoha vojenských střetů mezi Izraelem a Sýrií v roce 1951. O dva roky později se Izrael pustil do výstavby Izraelské národní vodní přepravy (*Israeli National Water Carrier*), projektu odklonění vody z jezera Tiberias do městských center a zemědělských oblastí dále na jih v Izraeli (FAO 2009; ICE Case Studies 1997). V počátečních fázích projektu Izrael plánoval odtok v demilitarizované zóně mezi Izraelem a Sýrií. Sýrie však tyto plány zmařila tím, že zaútočila na výstavbu a podala formální stížnost na OSN proti jednostrannému kroku Izraele k převodu vody z povodí Jordánu. V důsledku toho byl Izrael nucen přemístit projekt na severozápadní břeh jezera Tiberias (UN-ESCWA – BGR 2013: 194). Tento jednostranný vývoj, který způsoboval neustálé rozepře mezi státy povodí, vedl USA k tomu, aby do regionu poslali prostředníka. Po dlouhých jednáních s cílem dosáhnout dohody o přidělení vody mezi státy povodí Jordánu byl tento proces neúspěšný v roce 1955 (Haddadin 2014: 245).

Po otevření Izraelské národní vodní přepravy a prvních vodních odklonů od řeky Jordán v roce 1964 se arabské státy rozhodly zahájit projekt *Headwater Diversion Project* pro přenos vody z řek Hasbani a Banias do Jarmúku (UN-ESCWA – BGR 2013: 194). Izrael bombardoval místo tohoto projektu, jakmile práce započaly a následovaly další vojenské útoky. Některé z nich jsou považovány za jeden ze spouštěčů šestidenní války z roku 1967, jejímž prostřednictvím Izrael získal účinnou kontrolu nejen nad Golanskými výšinami, Západním břehem Jordánu a pásmem Gazy, ale také nad horními toky řeky Jordán a významnými podzemními vodními zdroji (UN-ESCWA and BGR 2013: 194). V následujícím desetiletí Izrael čelil Jordánsku i Libanonu v ozbrojených konfliktech nad kontrolou vody řeky Jordán. V roce 1969 Izrael zahájil nálety v oblasti East Ghor Canal (v současnosti známého jako Canal King Abdullah Canal) v Jordánsku poté, co měl podezření, že Jordán odkloní přebytečné množství vody (UN-ESCWA and BGR 2013: 194). O devět let později Izrael

napadl Libanon a získal kontrolu nad prameny Wazzani v oblasti horních toků řeky Jordán, dokud v roce 2000 nestáhl své jednotky. Napětí však v této oblasti přetrvávalo, zejména když Libanon oznámil plány na výstavbu čerpací stanice odpadních vod u pramenů Wazzani v roce 2002 (UN-ESCWA and BGR 2013: 194).

Dnes, stejně jako v druhé polovině 20. století, se státy povodí dohadují o řeku Jordán, která však postupně mizí. Dolní část řeky Jordán je téměř suchá. Ze 1,3 miliardy m³, která každoročně stékala po řece, aby doplnila Mrtvé moře, zbývá jen 70 000 až 100 000 m³ (Bromberg– Khateeb– Mehayar 2008). Soutěž o vzácné vodní zdroje uprostřed konfliktů poskytla jen málo prostoru přemýšlet o potřebách řeky. Až 90 % vody bylo odkloněno z hlavního proudu s přičiněním Izraele, Jordánska a Sýrie na podporu zavlažovaného zemědělství. Ekonomické potřeby a kulturní přesvědčení v „rozkvět pouště“ byla převládající ideologií na obou březích Jordánu, a to i přesto, že rizika spojená se sníženou hladinou vody jsou obrovská: nestabilita ekosystému a zhoršení kvality vody, poškození přírodních a krajinných aktiv, ustupující pobřeží a nepříznivé dopady na cestovní ruch a rekreaci (Bromberg– Khateeb – Mehayar 2008). Nejenže dolní tok řeky mizí, ale je také silně znečištěný odpadními vodami, zemědělskými zpětnými toky a salinizací. Namísto sladké vody tak zbyla Izraeli, Jordánsku a Sýrii z větší části jen odpadní voda a solné prameny (Bromberg – Khateeb – Mehayar 2008).

5.3 Management povodí Jordánu

Správa povodí Jordánu je úzce propojená s vývojem konfliktů v regionu. V rámci povodí Jordánu existují pouze snahy o správu vodních zdrojů v podobě plánů od externích aktérů a smluv povětšinou bilaterálního charakteru. Chronologický vývoj managementu v povodí Jordánu je pro lepší přehlednost uveden níže.

Tabulka č. 2 – Přehled správy Jordánu

Rok	Plány/smlouvy	Zúčastněné země a území	Hlavní aspekty
1913	Franjehův plán.	Otomanská komise	Kanál odklonu Jarmúku k jezeru Tiberias. Zavlažování na obou stranách údolí Jordánu; postavení 21 vodních elektráren.
1939	Ionedisův plán	Jordánsko	Vystavění dvou kanálů, jeden na každé straně řeky Jordán. Zároveň plán umožňoval použití jezera Tiberias jako nádrže, s napojujícím se kanálem, který odvede vodu do východního kanálu, též s vyžitím řeky Jarmúk.
1944	Lowdermilkův plán	Židovská agentura	Vyzýval k využití řeky Jordánu a přenosu vody z vlhkého severu Palestiny na její vyprahlý jih a k přesunu středozemní mořské vody do Mrtvého moře za účelem kompenzace ztráty z řeky Jordán
1953	Dohoda mezi Syrskou republikou a Jordánským hášimovským královstvím o využívání Jarmúku	Sýrie, Jordánsko	Společné využívání a řízení řeky Jarmúk, včetně výstavby přehrady Wahdah.
1955	Sjednocený vodní plán Jordánského údolí	USA, státy povodí	Přidělení vody: 55 % pro Jordánsko, 36 % pro Izrael, 9 % pro Sýrii a Libanon. Nepodepsáno, protože arabské státy povodí trvají na tom, že USA nejsou nestranné.
1987	Dohoda mezi Sýrií a Jordánskem	Sýrie, Jordánsko	Definice syrského podílu na řeku Jarmúk a omezení počtu syrských přehrad na 25 kapacitou 156 milionů m ³ . Dohodou se rovněž zřizuje společná komise pro provádění ustanovení o přehradě Wahdah.
1993	Prohlášení o zásadách prozatímní samosprávy	Izrael, okupované území Palestiny	Vytvoření palestinského úřadu pro správu vody a programu rozvoje vod.
1994	Washingtonská deklarace a Smlouva o míru	Izrael, Jordánsko	Příloha II Smlouvy o míru se týká přidělování a skladování vody řek

			Jordánu a Jarmúku a vyzývá k úsilí o zamezení znečištění vody a k vytvoření Smíšeného výboru pro vodu.
1995	Izraelsko-palestinská prozatímní dohoda o Západním břehu Jordánu a pásmu Gazy (Oslo II)	Izrael, Západní břeh Jordánu a pásmo Gazy	Izrael uznal palestinská práva na vodu (v mezidobí bylo Palestincům k dispozici množství 70–80 milionů m ³). Byl zřízen Společný výbor pro vodu, který má společně spravovat vodu na Západním břehu Jordánu.
1996	Izrael se snaží zahájit rozhovory o vodních zdrojích se Sýrií.	Izrael, Sýrie	Sýrie odmítá kvůli konfliktu týkajícímu se Golanských výšin.
2007	Dohoda mezi Jordánskem a Sýrií.	Jordánsko, Sýrie	Provádění dohod podepsaných mezi oběma zeměmi, zejména s ohledem na sdílenou vodu v povodí řeky Jarmúk.
2013	Memorandum o porozumění	Jordánsko, Izrael, Palestina	Podpoření správy vzácných vodních zdrojů a společný rozvoj a využívání nových vodních zdrojů prostřednictvím odsolování mořské vody.

(zpracováno dle UN-ESCWA – BGR 2013:193; FAO 2009)

Různá území, která sdílela povodí Jordánu, vytvořila protichůdné plány na jeho využití. Jeden z prvních plánů na využití řeky Jordán vytvořil George Franjeh, který se pokusil v roce 1915 využít největšího přítoku Jordánu, Jarmúku k zavlažování a podmanění si vodního zdroje v regionu. Jeho úsilí bylo však přerušeno první světovou válkou a zánikem Osmanské říše (Ross – Wolf 1992: 927). Následoval jordánský Ionedisův plán z roku 1939 a plán Židovské agentury z roku 1944. Jordánsko se ke svému plánu vrátilo ještě v roce 1951, ale byl v rozporu se syrsko-libanonským plánem z téhož roku na použití přítoků řeky Jordán. Libanon chtěl odklonit dva horní přítoky Jordánu, řeky Banias a Hasbani, do údolí Baqa'a pro zavlažování (Ross – Wolf 1992: 928). A jako poslední zde byly také plány Izraele, jejichž uskutečnění vyostřilo napjaté vztahy mezi státy povodí a tím si vynutilo zásah od externích aktérů (Ross – Wolf 1992: 929).

Jak bylo zmíněné v předchozí podkapitole, když Izrael v roce 1951 provedl svůj plán odklonit vodu ze svého polovlhkého severu na vyprahlý jih, jednostranně se tak pokusil odklonit jordánskou vodu z místa v demilitarizované zóně, která byla stanovena mezi Sýrií a Izraelem v jejich dohodě o příměří z roku

1949 (Haddanin 2014: 246). S cílem zabránit tomu, aby tam izraelské zemní zařízení fungovalo, se ho Sýrie pokusila zničit. Izrael na toto jednání odpověděl vyloučením syrských občanů ze svých vesnic Bekara, Naymeh a Mazra'at al Khouri (Haddanin 2014: 246). V téže době se dostal Izrael také do sporu s Jordánskem, když vpadl na území Západního břehu Jordánu, tehdy ještě jordánského území, s prohlášením, že vracející se palestínští uprchlíci ohrožují izraelské občany. Arabská legie – jordánská armáda, reagovala na izraelské vojenské vpády a napětí v regionu eskalovalo. Další vojenské střety se uskutečnily mezi izraelskou armádou a egyptskými hlídkami kvůli palestinským vpádům z pásma Gazy (Haddanin 2014: 246).

Tyto vojenské střety na začátku studené války, vyvolaly na Středním Východě politické napětí. Korejská válka právě skončila a v Indočíně začala konfrontace mezi Východem a Západem. Blízký východ - který zahrnuje Střední východ, Turecko a Írán - začal být trvale nestabilní: v Íránu Mosaddekova vláda znárodnila ropné společnosti, v Sýrii a v Egyptě došlo k řadě vojenských převratů, které vyvolaly otřesy v důsledku arabského selhání při záchraně Palestiny před sionistickou kontrolou (Haddanin 2014: 246). Časté vojenské střety s Izraelem přispěly k politickému a sociálnímu napětí v regionu. Ve spojení s rostoucími potřebami palestinských uprchlíků a jejich nadějí, že se vrátí do svých domovů v Izraeli, se ze strany západu objevila obava, že tato napětí by vyvolala snahu o šíření komunismu (Haddanin 2014: 247). Regionální napětí tak podnítilo vládu Spojených států, aby jmenovala Erica Johnstona jako zvláštního velvyslance v regionu, s úkolem navrhnout sjednocený plán přidělování vody pro údolí Jordánu, jakožto prvotní pokus o celo-tokovou správu povodí.

Cílem Johnstonovy mise bylo pokusit se ukončit či zmírnit konflikty o vodu, nastolit v regionu klid, podpořit hospodářský a sociální rozvoj, usídlit palestinské uprchlíky v Jordánsku a přimět arabské státy povodí, aby o vodních zdrojích komunikovaly a spolupracovaly s Izraelem (Haddanin 2014: 247). Obě strany, jak Izrael, tak arabské státy, přišly se svými protinávry známými jako *Cotton plan* a *Arab plan* (Ross – Wolf 1992: 932). Oba plány zahrnovaly odlišné

požadavky na alokaci vody. Izrael pro sebe žádal 1290 milionů m³ ročně, ostatní země pak – Jordánsko 575 milion m³/rok, Sýrie 30 milion m³/rok a Libanon 450 milion m³/rok (Ross – Wolf 1992:932). To arabské státy odmítaly a v jejich plánu měl Izrael dostávat pouze 182 milion m³/rok a další země – Jordánsko 698 milion m³/rok, Sýrie 132 milion m³/rok a Libanon 35 milion m³/rok. Rozpor v plánech byl také v tom, aby hlavní skladiště vody bylo v jezeře Tiberius, které leží v Izraeli (Ross – Wolf 1992: 932). Johnston vzal tyto požadavky v úvahu a vypracoval závěrečný Hlavní plán (*Main plan*), známý jako Johnstonův plán. Ten byl vydán v roce 1955 a nakonec navrhoval roční alokace 400 milionů m³ Izraeli, 720 milionů m³ do Jordánska, 35 milionů m³ do Libanonu a 132 milionů m³ do Sýrie (Ross – Wolf 1992: 934). Přestože byl Izrael ochoten jednat, v roce 1955 byla hlavní nevýhodou této mnohostranné dohody skutečnost, že arabské země Izrael neuznaly a obávaly se, že tento plán lze považovat za implicitní uznání Izraele jako země (Ferragina 2008: 155). I když plán nebyl nikdy ratifikován, zůstává referenčním bodem pro vodní hospodářství v povodí a státy jej často využívají jako základ pro jednání. Odmítnutí Johnstonova plánu nicméně ukončilo všechny naděje na regionální spolupráci v oblasti vodních zdrojů a následovalo zahájení jednostranných vodohospodářských plánů od států povodí. Výsledná dynamika měla podobu hry s nulovým součtem, kdy voda získaná jednou zemí byla ztracena ostatním (Ferragina 2008: 157).

I když spolupráce napříč všech států povodí byla ztracená, objevila se alespoň částečná bilaterální spolupráce, například Izrael s Jordánskem se chvíli scházeli u „piknikových rozhovorů“(60-70. léta) a Sýrie s Jordánskem revidovala dohodu z roku 1953 o využití řeky Jarmúk (1987). Jordánsko se smlouvou zavázalo vystavět přehradu Wahdah za účelem skladování vod tekoucích v řece Jarmúk a naplnění syrských hrází (IWL 1987). Sýrie si vyhradila právo využívat vody všech pramenů vyvěrajících na její území v povodí řeky Jarmúk a jejích přítoků, a ponechala si právo používat vodu z řeky a jejích přítoků pod přehradou pro zavlažování syrské půdy podél toku řeky (IWL 1987). Jordánsko má právo použít přebytek z nádrže Wahdah a založit stanice k výrobě elektřiny. Elektrická

energie vyrobená vodním zařízením přehrady Wahdah se rozdělí mezi Sýrii a Jordánsko v poměru 75 % k Sýrii a 25 % k Jordánsku (IWL 1987). Smlouva také ustanovila Smíšenou syrsko-jordánskou komisi složenou ze státních příslušníků obou států. Komise má dohlížet na řádné plnění smlouvy (IWL 1987).

V devadesátých letech byla znovu snaha o zavedení přeshraniční spolupráce o povodí Jordánu a to v souvislosti s mírovými rozhovory. Madridská konference z roku 1991 usilovala o zahájení regionálního mírového procesu a nalezení komplexního řešení arabsko-izraelského konfliktu (UN-ESCWA – BGR 2013: 210). Setkání připravilo cestu pro řadu dvoustranných a mnohostranných jednání o různých otázkách, včetně sdílených vodních zdrojů v regionu. Libanon a Sýrie se odmítly účastnit mnohostranných schůzek dříve, než bylo dosaženo hmatatelného pokroku na izraelsko-libanonské a izraelsko-syrské bilaterální úrovni (UN-ESCWA – BGR 2013: 210). Devadesátá léta nicméně přinesla dvě důležité dohody mezi státy povodí, které se pokouší o správu jordánských vod. V listopadu 1994 byly podepsány izraelsko-jordánské mírové dohody a v říjnu 1995 byly podepsány prozatímní dohody mezi Izraelem a Palestinci (často označované jako Oslo II). V obou dohodách jsou konkrétní články týkající se vody, které zahrnují zřízení Smíšených výborů (Fischhendler 2008: 97).

Příloha II Izraelsko-jordánské dohody stanoví, že Izrael rozšíří dodávky vody z povodí Jordánu do Jordánska. Ačkoli Izrael bude každoročně přijímat vodu z řeky Jarmúk, může v zimě čerpat další vodu z této řeky, která bude v létě vrácena do Jordánska (příloha II, článek I), čímž poskytne Jordánsku tolik potřebné skladovací služby v jezeře Tiberius (Feitelson – Fischhendler 2009: 736; Elmusa 1995: 65). Kromě toho může Izrael i nadále využívat studny v dříve okupované Aravě, a to i přes jejich umístění na jordánské straně (článek IV). Izrael je rovněž oprávněn zachovat své současné využívání vod řeky Jordán jižně od jezera Tiberius, ale Jordánsko má nárok na roční ekvivalentní množství, pokud jejich využití nepoškodí izraelské potřeby vody (Feitelson – Fischhendler 2009: 736; Elmusa 1995: 65). Smlouva také pokročila v několika projektech, které by zvýšily zásobování vodou, zejména do Jordánska, včetně výstavby nové

přehradu za odklonem Adasiya do Kanálu krále Abdallaha (Feitelson – Fischhendler 2009: 736). Kromě toho dohoda vyžaduje zřízení Smíšeného výboru pro vodu, jehož cílem je koordinovat činnosti potřebné k provádění dohody týkající se společné vody podél celé hranice, včetně vod řek Jarmúk, Jordán a řeky Arava (Feitelson – Fischhendler 2009: 736; Elmusa 1995: 65).

Prozatímní dohoda z roku 1995 (Oslo II) znamenala zlom ve vyjednáváních o vodě. Izrael poprvé uznal práva Palestinců na kvótu vodních zdrojů na Západním břehu Jordánu, která však budou kvantitativně definována v budoucnosti v trvalé dohodě (Feitelson – Fischhendler 2009: 736). Dohoda byla uzavřena pod dohledem externích aktérů – USA, Norska, Ruska, Jordánska, Egypta a EU (ECF 2019). Dohodou se navíc zřídil Smíšený výbor pro vodu a Smíšený výbor pro životní prostředí a zahrnul řadu bodů týkajících se ochrany vody. Bylo dohodnuto, že by měly být vyvinuty nové vodní zdroje (například recyklace odpadních vod a odsolování mořské vody) a že řízení zdrojů vody musí být koordinováno (Tal-Spiro 2011: 7). Obě strany se rovněž dohodly zabránit kontaminaci a čistit odpadní vody. Dohoda také stanovila, že všechny nové vodní projekty vyžadují povolení od Izraelského ústředního orgánu (*Israeli Central Authority*) a vyzvala také k vytvoření Palestinského úřadu pro správu vody (Tal-Spiro 2011: 7). Smíšený výbor pro vodu je pověřen zabývat se všemi otázkami vody a kanalizace na Západním břehu Jordánu, včetně (zpracováno dle Tal-Spiro 2011: 8–9):

1. Společné řízení vodních zdrojů a vodních a kanalizačních systémů;
2. Ochrana vodních zdrojů a odpadních vod;
3. Spolupráce, výměna informací a řešení konfliktů v této záležitosti;
4. Regulace přívodu vody z jedné strany na druhou.

Smíšený výbor má čtyři podvýbory (zpracováno dle Tal-Spiro 2011: 8 –9):

1. Hydrologický výbor – projednává a schvaluje žádosti o vrtání vodou.

2. Výbor pro vodní projekty – schvaluje vodní projekty, jako například rozšíření vodovodních systémů do izraelských osad na Západním břehu Jordán.
3. Výbor pro čistírny odpadních vod – povoluje zřízení čistíren odpadních vod. Dosud bylo zřízeno pouze jedno zařízení na čištění odpadních vod (v El Bireh).
4. Výbor pro ceny vody – pravidelně určuje ceny vody, kterou Izrael prodává Palestincům, a projednává jakékoliv problémy, které z tohoto problému vyplynou.

5.4 Management vod Jordánu v praxi

Na začátek je nutné říci, že neexistuje žádná institucionální podoba managementu povodí, která by sdružovala všechny státy povodí, nebo alespoň většinu. Navzdory řadě mnohostranných iniciativ k dosažení dohody o přidělení vodních zdrojů v rámci celé pánve stále nedospěly země ke shodě (UN-ESCWA – BGR 2013: 210). V současné době existuje řada dvoustranných dohod mezi státy povodí, které lze rozdělit do dvou kategorií: dohody mezi Jordánskem a Sýrií o řece Jarmúk bez účasti třetí strany a dohody sjednané v důsledku Madridské konference (mírová smlouva mezi Izraelem a Jordánskem a dohody z Osla), zmíněné v předchozí podkapitole (UN-ESCWA – BGR 2013: 210). Zároveň také existují projekty jednotlivých států ve spolupráci s mezinárodními i nevládními organizacemi či agenturami, které se zabývají managementem povodí Jordánu. V Jordánsku například funguje Iniciativa USAID / Jordan Water Management Initiative (WMI) (2017-2022), která podporuje jordánskou vládu při řešení nejnaléhavějších potřeb vodohospodářských a odpadních vod (USAID 2018). Libanon spolupracuje taktéž s USAID v projektu Platforma pro vodní informační systém (*Water Information System Platform – WISP*) (v němž je zapojené i Jordánsko), který vznikl ve spolupráci NASA a Světové banky a jehož cílem je zdokonalit správu nad lokálními vodními zdroji (NTRS 2012).

Jednoznačným leaderem v oblasti managementu vodních zdrojů v rámci státu se stal Izrael. Změna v izraelském vodohospodářském sektoru byla do velké míry způsobena krizí, protože k posílení politické vůle k provedení ambiciózních vodních reforem bylo zapotřebí několik velkých such (Marin – Tal – Ringskog – Yeres 2017: 10). Sucho, ke kterému došlo v roce 1998, mělo poprvé za následek nedostatek a přidělování vody ve velkých izraelských městech a vyvolalo dostatečné veřejné pobouření, aby se vláda pustila do rozsáhlých institucionálních reforem. V roce 2001 byl schválen zákon vyžadující ohrazení obecních vodovodů (Marin et al 2017: 10). V roce 2002 byl zřízen parlamentní vyšetřovací výbor pro odvětví vodního hospodářství. Tato iniciativa zahájila dalekosáhlé reformy ve vodním hospodářství v průběhu příštích 15 let.

Dominantou reforem bylo v roce 2007 zřízení IWA jako autonomní vládní agentury spojující plánování a regulační odpovědnosti za všechny prvky vodního řetězce (pitná voda a hygiena, zavlažování, správa vodních zdrojů) (Marin et al 2017: 10). To Izraeli umožnilo vymezit hranici mezi politickou úrovní, která je odpovědná za stanovování politiky, a profesionální úrovní, která řídí odvětví vodního hospodářství. Všechny různé regulační orgány ve vodních a kanalizačních odvětvích se během několika let postupně přenesly na IWA (Marin et al 2017: 10). Přijetím jednostranné strategie vodního hospodářství a díky průlomům v technologii odsolování, se Izrael stal méně závislým na sladkovodních zdrojích a získal cenné zkušenosti v řízení vodních zdrojů, které by se daly využít v rámci celého regionu (Dinar – Fischhendler – Katz 2011: 50).

Co se týče dohod, v praxi dohody mezi Jordánskem a Sýrií v podstatě nefungují. Smíšená syrsko-jordánská komise je relativně slabou komisí. Má jen malou moc, protože komisaři jsou při plnění svých úkolů závislí na pokynech vyšších vládních úředníků (Zawahri 2017: 157). Trvalo roky, než se státy konečně dohodly na výstavbě přehrady Wahdah, která byla hlavním bodem uzavřené smlouvy. Zahájení výstavby v roce 2004 však nevyřešilo napětí mezi Sýrií a Jordánskem nad Jarmúkem. Neustálá spotřeba vody rapidně snížila jeho tok (Zawahri 2017: 157). Snížení toku Jarmúku bylo důsledkem výstavby přehrad (jejichž počet se zvýšil z 25 na 48 od podpisu dohody) syrskou vládou a provedením více než 3 500 vrtů odebírajících podzemní vodu, která napájí Jarmúk v Sýrii. Jordánsko tím tak nedostává z Jarmúku dostatek vody, aby splnilo svůj vlastní smluvní závazek vůči Izraeli v dolním toku Jordánu (Zawahri 2017: 158). V důsledku tohoto jednání Jordánsko prohlásilo, že Sýrie porušuje své smluvní závazky a několikrát Sýrii vyzvalo k zastavení těchto projektů a odstranění vystavěných hrází, což Sýrie ignorovala. Fungování komise a jednání o Jarmúku bylo posléze pozastaveno občanskou válkou v Sýrii (Zawahri 2017: 158).

Ani Smíšený izraelsko-palestinský výbor na tom s fungováním není o moc lépe. Dva roky po uzavření smlouvy se začaly objevovat obtíže při provádění

dohody z roku 1995. Obě strany se začaly navzájem obviňovat z porušení dohod a schůzky Smíšeného výborů se staly nepravidelnými (Dinar – Fischhendler – Katz 2011: 44). Kromě toho Palestinská samospráva vnímala společné projekty, včetně plánu propojení palestinských měst s plánem čištění odpadních vod v Izraeli, jako porušení suverenity. Posléze se schůzky úplně pozastavily (Dinar – Fischhendler – Katz 2011: 45). Palestinská vodní správa už nebyla ochotna schvalovat projekty pro izraelské osady předložené před izraelsko-palestinským Smíšeným výborem pro vodu. Podle článku 40 dohody z roku 1995 z Osla II, musel být pro každé nové nebo rozšířené vodní zařízení na Západním břehu Jordánu – každá studna, potrubí a systém odpadních vod – získán předchozí souhlas izraelských a palestinských zástupců (Selby 2017). Předpokládalo se, že článek 40 se původně týkal pouze palestinských vodních potřeb na Západním břehu. Ale v roce 1997, během prvního volebního období Benjamina Netanjahua jako izraelského premiéra, začal Izrael schvalovat palestinské vodní projekty pod podmínkou, že palestinská strana schválí projekty pro izraelské osady (Selby 2017). Během let 1998-2010 dala PWA souhlas k více než stovce projektů pro izraelské osady, navzdory skutečnosti, že je existence těchto osad podle mezinárodního práva nezákonná (Selby 2017). V roce 2010 se nově jmenovaný vedoucí PWA rozhodl, že už nebude schvalovat izraelské projekty pro osady, načež Izrael odpověděl odmítnutím schvalovat palestinské projekty a Smíšený výbor se přestal scházet úplně (Selby 2017). V roce 2013 svitla naděje na zlepšení vztahů a spolupráci v oblasti vody, díky „historické“ dohodě mezi Izraelem, Palestinou a Jordánskem o projektu přenosu vody z Rudého moře do Mrtvého moře. Místní palestinské vodní organizace však proti projektu protestovaly (Dajani 2014). Tyto organizace považují projekt spíše za bilaterální, mezi Jordánskem a Izraelem, přičemž argumentují tím, že kanál by měl obrovské negativní dopady na životní prostředí a že Palestinci toho dohodou moc nezískají (Dajani 2014).

Z pohledu vnějších pozorovatelů stav řeky Jordán přímo volá po multilaterální spolupráci. V roce 2012 zahájila společnost *EcoPeace Middle East*

a její partneri SIWI a GNF rozvojový projekt s cílem zvýšit regionální povědomí o vodních zdrojích a prosazovat zlepšenou regionální spolupráci pro udržitelný rozvoj dolního Jordánu. Byl vytvořen Regionální hlavní plán nevládních organizací pro udržitelný rozvoj (*The Regional NGO Master Plan for Sustainable Development*) v údolí Jordánu (Neal – Shubber – Yaari, 2015: 7). Tento plán byl úzce koordinován s jordánskými a palestinskými vnitrostátními vodohospodářskými úřady a sladěn s hlavními plány vypracovanými dvěma izraelskými drenážními úřady v jejich jurisdikcích. Finální návrh Regionálního hlavního plánu byl představen zástupcům vodních ministerstev během regionální konference EcoPeace v červnu 2015 a ti vyjádřili zájem a podporu při dalším zkoumání možností regionální správy řeky Jordán (Neal – Shubber – Yaari, 2015: 7). Cílem tohoto plánu je zajistit koordinované řízení vodních zdrojů a řízení kvality vody mezi státy povodí Jordánskem, Izraelem a Palestinou (v dlouhodobém horizontu také potenciálním přidáním Libanonu a Sýrie), umožnit společný rozvoj a správu infrastruktury Jordánska a vodních zdrojů mezi přílivy a vytvořit Jordánskou říční komisi (Neal – Shubber – Yaari, 2015: 8).

5.5 Zhodnocení managementu povodí Jordánu

Správa povodí Jordánu je projekt s největšími obtížemi a slabinami v modelech managementu přeshraničních vodních zdrojů. Management nefunguje v rámci celého povodí a prakticky se skládá ze dvou smíšených výborů, založených na bilaterálních smlouvách, a jedné komise, která je spíše dohledovým orgánem než typickou říční komisí. V rámci povodí tedy existuje Smíšený izraelsko-palestinský výbor, Smíšený izraelsko-jordánský výbor a Smíšená syrsko-jordánská komise. Tyto orgány jsou nicméně téměř nefunkční, protože nemají žádné vyšší pravomoci a konečné rozhodnutí závisí na vyšších státních představitelích. Zároveň žádná ze smluv, na kterých jsou výbory či komise založené, nestanovuje mechanismy pro řešení konfliktů (Zahawri 2017: 157-158). Státy se tak mohou bez následků věnovat unilaterálním projektům na povodí, což také, za finanční podpory běžných externích aktérů (Světová banka, USAID, WHO) dělají.

Politická nestabilita v této oblasti stále brání pokusům o nalezení společného řešení v otázce přeshraničních vodních zdrojů. Arabsko-izraelský konflikt, izraelsko-palestinský konflikt i občanská válka v Sýrii výrazně zasahují do managementu povodí Jordánu, ne-li ho znemožňují. V posledních letech došlo k jistému posunu v povědomí o správě vodních zdrojů v dolní části Jordánu. Občanská společnost, místní a regionální vedení v Jordánsku, Palestině a Izraeli se zapojily do podpory a provádění hlavních sanitačních prací za účelem odstranění znečišťujících látek z řeky, izraelská vláda začala vracet přídělý sladké vody do řeky a také došlo ke zlepšení koordinace jordánsko-izraelské dvoustranné dohody (Neal – Shubber – Yaari, 2015: 7). Nicméně vztahy mezi Izraelem a Palestinou zůstávají stále konfliktní, a to včetně spolupráce o vodní zdroje. Místní neziskové organizace volají po řešení vodních zdrojů pod heslem „voda nepočká“ a upínají své naděje k Regionálnímu hlavnímu plánu nevládních organizací pro udržitelný rozvoj, jehož nejdůležitějším výstupem je vytvoření mezinárodní říční komise (Neal – Shubber – Yaari, 2015: 8).

Tento plán však zdůrazňuje velmi optimistický pohled na geopolitickou situaci v údolí Jordánu s tím, že předpokládá, že mírové řešení mezi státy je jen otázkou času, a mnoho jeho návrhů je závislých na mírové dohodě (Alofs – Huntjens – Man – Yasuda 2017: 76). K zajištění regionální správy povodí Jordánu je zapotřebí vybudovat mezi státy důvěru. Je problémové předložit plány pro přidělení vody v jordánské pánvi, pokud je voda používána jako prostředek k vyvíjení tlaku na soupeře a pokud mezi Izraelem a ostatními zeměmi nadále přetrvávají hluboké nerovnosti v přístupu k vodě v povodí (Ferragina 2008: 170).

6 Závěr

Tato diplomová práce se věnovala mezinárodním konfliktů o vodu, možností managementu přeshraničních vodních zdrojů a řešení těchto sporů. V práci jsem analyzovala modely managementu tří mezinárodních vodních toků, jmenovitě povodí Nilu, Mekongu a Jordánu. Tyto tři uvedené řeky byly vybrány proto, že zde existuje nějaká forma spolupráce mezi státy, jimiž řeka protéká a zároveň je spojuje konfliktní minulost. V práci jsem si odpovídala na otázku: jak reálně fungují tři modely a správa Nilu, Mekongu a Jordánu? Cílem bylo zjistit, jak jsou uvedené vodní toky řízeny a jaké jsou mezi jednotlivými modely správy vodního toku rozdíly a co tyto rozdíly v řízení přinášejí v praxi. Zároveň jsem v práci chtěla poukázat na silné a slabé stránky příkladových modelů managementu vodních zdrojů.

Přeshraniční řízení vodních zdrojů je komplikovaný politický proces a velmi v něm záleží na vztazích mezi státy. Pokud máte povodí jako je Nil, které protéká jedenácti státy, je nutné najít východisko, které vyhovuje naprosto všem. Tedy přeshraniční management je plný kompromisů. Země povodí, které jsem vybrala, jsou však ohledně vodních zdrojů často ve sporu a hledají těžko kompromisy. Výraznými znaky sporů mezi těmito státy bývá již nabyté vlastnictví z předchozích smluv, strach níže položených států povodí, politicko-ekonomická nerovnost mezi státy, odlišná mentalita států povodí, konfliktní minulost (etnická, náboženská) a nedostatečná institucionalizace forem správy povodí.

Povodí Nilu se ve svém modelu managementu dostalo na úroveň organizace, tedy přesněji řečeno iniciativy, která sdružuje státy, ale nemá právní základ, který by umožňoval správu Nilu. Velká část povodí Nilu je považována za jednu z nejchudších oblastí světa. Nedostatek vody je hlavní výzvou pro toto již uzavřené povodí. Výzva je dále umocněna variabilitou klimatu. Přesto národní zájmy zemí povodí mají přednost před strategií založenou na povodí. To, že se státy nedokáží dohodnout mezi sebou na CFA a vytvořit, tak řádnou mezinárodní říční komisi je kritickým bodem této správy. Nejproblematictější je

v tomto případě chování Egypta, který nehodlá opustit svá nabytá práva ze smluv z roku 1929 a 1959. Jeho důvody, mimo strachu z dopadů akcí zemích horního toku, jsou hlavně silně politické, protože se Egypt jen těžko smiřuje s tím, že by měl opustit roli hegemonu a ztratit tak kontrolu nad regionem. Ač už se tak reálně děje, díky vzrůstající Etiopii. Díky Egyptu a částečně Súdánu, je tak jednání na mrtvém bodě. Ale není to pouze o tomto konkrétním jednání, ale o celkovém fungování NBI, kterému Egypt v poslední době často znemožňuje efektivní správu. Přitom zrovna NBI by měla potenciál stát se úspěšnou organizací, když pomíneme financování a zásahy externích aktérů, pokud by státy zahodily své rozepře. Už jenom to, že se tyto státy z rozvojového prostředí byly schopné uvolit k tomu, aby vznikla tato iniciativa, je krok dopředu a hlavně je to znamením uvědomění, že je nutné se o Nil postarat.

Silnou stránkou NBI je to, že si uvědomuje své slabiny (řeší větší zapojení Egypta, nedůvěru mezi státy). Prostřednictvím multilaterální spolupráce klade důraz na výměnu zkušeností a budování důvěry mezi státy a to s cílem vybudovat pevný základ pro regionální spolupráci a udržitelné řízení vody Nilu (Belay et al 2010: 14). Oceňovanou složkou je zavedení projektů pracujících s environmentálními problémy a stanovení cílů, které odrážejí Rozvojové cíle tisíciletí a udržitelného rozvoje. Je důležité, aby státy v povodí Nilu opustily svůj státně orientovaný přístup k rozvoji vody a rozvíjely udržitelnou spolupráci nad sdílenou vodou, aby mohly čelit výzvám souvisejícím se změnou klimatu (Swain 2011: 701). Pokud by státy neodložily své spory stranou, byl by to pro ně velký krok zpátky v oblasti řízení vodních zdrojů.

Oproti Nilu, se v povodí Mekongu státy ve své správě dostaly ještě o stupeň dále. V povodí Mekongu se podařilo vytvořit dohodu z roku 1995, která vytvořila mezinárodní říční komisi – MRC. Mekong si prošel vcelku kladným vývojem, co se týče správy povodí. Nejprve se vytvořil Výbor Mekongu a po něm Komise, která má právní základ. A to je k výhodám oproti nilské správě asi tak všechno. V modelech managementu jsou sice o úroveň dále, ale členy MRC nejsou všechny státy povodí (to alespoň u Nilu jsou v NBI všichni) a Komise

nemá žádný mechanismus řešení konfliktů (čím, že je ve formě správy povodí výš jen na papíře). MRC se účastní pouze státy dolního toku (Kambodža, Laos, Vietnam, Thajsko) a země horního toku (Čína, Myanmar) jsou pouhými pozorovateli.

V praxi to pak vypadá tak, že se státy nemusí zodpovídat ze svých unilaterálních akcí v povodí, a to ani členové MCR, protože Komise nemá jak členské státy potrestat. Funguje to tedy na principu dobrého slova a slibů ze stran států povodí, že nevytvoří projekt bez předchozího souhlasu Komise. Státy však objevily výhody hydroenergetického potenciálu a tím začíná touha po vzájemné spolupráci na správě Mekongu upadat. Uživatelé horního toku (Čína, Myanmar) se svými plány nemusí zpovídat žádné platformě. Je tak zde určité napětí mezi státy dolního toku (ač si samy sobě dělají problémy) a státy horního toku, takový přirozený strach z dopadů projektů horní části řeky na dolní tok. U Nilu jsem tento strach také zmiňovala, ale tam je výhoda toho, že státy mezi sebou se alespoň dohadují a jejich hádky většinou upozorní externí aktéry a akce zemí horního toku se tím podrobí větší kontrole. V případě Mekongu, kde svými akcemi dominuje Čína, je mezinárodní odezva takřka nulová a to i díky minimální čínské transparentnosti vodohospodářských projektů. U této formy správy je kritické, že se státům dolního toku nepodařilo získat Čínu na svoji stranu a je ještě horší, že se v povodí Mekongu angažují další organizace, které se překrývají ve svých činnostech. Fungování MRC má samozřejmě smysl, Komise se zaměřuje na důležité výzkumy a analýzy dopadů změny klimatu na povodí. Také provádí rozsáhlé výzkum v oblasti rybolovu, který je velice důležitý pro vnitrostátní příjem a některé z nejdůležitějších výzkumů MRC se týkají například kumulativních dopadů navrhovaných přehrad na hlavní tok Mekongu. Komise Mekongu měla na začátku velký potenciál k tomu stát se silnou institucí, ale bohužel to padlo na neschopnosti států posílit pravomoci Komise, zejména v rozhodovacím mechanismu a při řešení konfliktů.

Správa povodí Jordánu je projekt s největšími slabinami ze zkoumaných modelů managementu. Povodí Jordánu nemá víceméně žádnou formu

multilaterální přeshraniční správy a funguje pouze na bilaterálních mírových smlouvách, jejichž součástí jsou i články o vodě. Teoreticky je tak oproti předchozím povodím na úplném začátku ve stupni správy povodí. Pokud jsem u povodí Nilu a Mekongu vytýkala unilaterální jednání států, tak v povodí Jordánu toto chování nabývá na významu. Těžko se v tomto případě můžeme bavit o spolupráci nad vodními zdroji. Upřednostňované národní zájmy států a hlavně konfliktní situace v údolí Jordánu brání státům společně spravovat ubývající vodní zdroje. Vzniklé dohody, které vytvořily bilaterální výbory a komise v praxi existují vlastně jen *na papíru*. Jejich funkčnost je značně omezená, bez jakýchkoliv rozhodovacích pravomocí nebo mechanismů řešení konfliktů.

Můžu konstatovat, že společné akce v řízení jordánských vod jsou prozatím vyloučené. V mezinárodní pánvi, jako je řeka Jordán, která se vyznačuje vysokou nerovnováhou moci a hegemonií Izraele, je nutné zapojení externích aktérů, aby se usnadnil mírový proces a zaručila spravedlnost při rozdělování společných zdrojů. Měli by také vyvíjet tlak na Izrael, aby zastavil veškeré využívání vody jako nástroje politického tlaku (Ferragina 208: 170). Jsou zapotřebí pobídky ke spolupráci v odvětví vody. Pokud by byl aktivován účinný proces, který zahrnuje výměny technologií, provádění společných projektů, oživení odvětví cestovního ruchu, lepší správu a ochranu vodních zdrojů, voda by se mohla stát motorem regionálního hospodářského rozvoje.

Když to tedy shrnu, management vybraných povodí se liší pouze po formální stránce, tedy v rovině administrativněprávní (smlouvy, stupeň správy). Reálný stav je avšak v praxi téměř totožný. To, že má Mekong na rozdíl od Nilu říční komisi, ho nedělá úspěšnějším v řízení vodních zdrojů, ale je tomu alespoň o krok blíže (pokud změní její znění). Samozřejmě oproti Jordánu, je správa těchto dvou povodí značně pokročilá. Nicméně jejich fungování je stále problémové. I přes pokroky ve správě vodních zdrojů, stále přetrvávají politické mezery v implementování integrovaného řízení vodních zdrojů a to i navzdory tomu, že probíhající klimatická změna ohrožuje stav vody. Správy těchto povodí tak zůstávají slabými organizacemi, které jsou závislé na externí pomoci.

Vyznačují se nedostatečnou institucionalizací a neochotou členských států dělat ústupky. Je pro ně charakteristické, že státy dávají přednost vlastním zájmům na úkor povodí. Ať už se nacházejí na jakémkoliv stupni správy, nejsou schopni zastavit zásadní projekty, které by mohly poškodit tok řeky. Státy Nilu jsou jen kousek od otevřeného konfliktu kvůli výstavbě etiopské přehrady. V povodí Mekongu je činy států podkopána autorita říční komise a státy závislé na jordánské vodě stále neodložily svou nenávist, aby zachránily vysychající Jordán.

7 Zdroje

- Abdellatif , M. (2015). *Water Management In Africa: Nile River Basin Case study and the modern water disputes*, (https://www.researchgate.net/publication/323959924_Water_Management_in_Africa_Nile_River_Basin_Case_study_and_the_modern_water_disputes, 20. 2. 2020).
- Alofs, P. – Man, R. – Huntjens, C. – Yasuda, Y. (2017). *Transboundary Water Cooperation over the lower part of the Jordan River Basin: Legal Political Economy Analysis of Current and Future Potential Cooperation*. (The Hague Institute for Global Justice).
- Ayebare, A. (2010). A Political Storm Over the Nile, *International Peace Institute*, s. 1–8.
- Azab, A. –Keuls, C. – Luijendijk, J. (2013). Networking on the Nile, *World of Science* 11(3).
- Backer. E. (2007). The Mekong River Commission: Does It Work, and How Does the Mekong Basin’s Geography Influence Its Effectiveness? *Südostasien aktuell : journal of current Southeast Asian affairs* 26(4), s. 31–55.
- Belay, A. – Semakula, H. – Wambura, G. – Jan, L. (2010). SWOT Analysis and Challenges of Nile Basin Initiative: An Integrated Water Resource Management Perspective, *Chinese Journal of Population, Resources and Environment* 8(1), s. 8–17.
- Black, J. – Kauffmann, C. (2013). Transboundary water management, *International Regulatory Co-operation: Case Studies* 3, s. 59–102.
- Bromberg, G. – Khateeb, N. – Mehya, M (2008). *The Jordan River*. (<https://www.mei.edu/publications/jordan-river>, 1. 4. 2020).
- Byiers, B. – Knaepen, H. (2017). *Understanding the Nile Basin Initiative Balancing historical rights, national needs and regional interests*, (<https://ecdpm.org/wp-content/uploads/NBI-Background-Paper-PEDRO-Political-Economy-Dynamics-Regional-Organisations-Africa-ECDPM-2017.pdf>, 20. 2. 2020).
- Carius, A. – Dabelko, G. – Kramer, A. – Wolf, A. (2005). Managing Water Conflict and Cooperation. In *State Of The World 2005*. (The WorldWatch Institute).

- Castelein, S. – Otte, A. (2001). The Role of Water in History and Development, *Technical Documents in Hydrology* 62, s. 1–207.
- Dajani, M. (2014). *How “historic” Israel-Jordan water deal leaves Palestinians high and dry.* (<https://electronicintifada.net/content/how-historic-israel-jordan-water-deal-leaves-palestinians-high-and-dry/13139>, 2. 4. 2020).
- Dinar, S. – Fischhendler I. – Katz. D. (2011). The Politics of Unilateral Environmentalism: Cooperation and Conflict over Water Management along the Israeli-Palestinian Border. *Global Environmental Politics* 11(1), s. 36–61.
- Donzier J. (2013). Global Challenges and the European Paradigm. In Aureli, A – Fried. J. – Ganoulis, J. eds., *Transboundary Water Resources Management: A Multidisciplinary Approach* (John Wiley & Sons).
- ECC (2020). *Dispute over Water in the Nile Basin*, (<https://library.ecc-platform.org/conflicts/dispute-over-water-nile-basin>, 23. 2. 2020).
- ECC (2020b). *Dam projects and disputes in the Mekong River Basin.* (<https://library.ecc-platform.org/conflicts/mekong-river-basin-contemporary-dam-disputes>, 12. 3. 2020).
- ECF (2019). *Israeli-Palestinian Interim Agreement (Oslo II, 1995)*, (<http://ecf.org.il/issues/issue/818>, 1. 4. 2020).
- Economist (2016). *Requiem for a river.* (<https://www.economist.com/news/essays/21689225-can-one-world-s-great-waterways-survive-its-development>, 15. 3. 2020).
- Economist (2012). *Damming the Mekong river.* (<https://www.economist.com/asia/2012/11/03/river-elegy>, 15. 3. 2020).
- Economist Intelligence Unit (2017). *Water security threats demand new collaborations: Lessons from the Mekong River Basin.* (<https://ccacoalition.org/en/resources/water-security-threats-demand-new-collaborations-lessons-mekong-river-basin>, 16. 3. 2020).
- Elmusa, S. (1995). The Jordan-Israel Water Agreement: A Model or an Exception? *Journal of Palestine Studies*, 24(3), s. 63–73.
- EPRS (2018). *Water disputes in the Mekong basin.* ([https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/620223/EPRS_ATA\(2018\)620223_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/620223/EPRS_ATA(2018)620223_EN.pdf), 15. 3. 2020).

- FAO (2009). *Jordan Basin*, (<http://www.fao.org/nr/water/aquastat/basins/jordan/print1.stm>, 25. 3. 2020).
- FAO (2020). *Transboundary Waters*, (<http://www.fao.org/land-water/water/water-management/transboundary-water-management/en/>, 15. 1. 2020).
- Feitelson, E. – Fischhendler, I. (2009). Spaces of Water Governance: The Case of Israel and Its Neighbors. *Annals of the Association of American Geographers*, 99(4), s. 728–745.
- Ferragina, E. (2008). The Effects of the Israeli-Palestinian Conflict on Water Resources in the Jordan River Basin. *Global Environment* 1 (2), s. 152–170.
- Fischhendler, I. (2008). Ambiguity in Transboundary Environmental Dispute Resolution: The Israeli: Jordanian Water Agreement, *Journal of Peace Research*, 45(1), s. 91–109.
- Fox, C. – Sneddon, Ch. (2006). Rethinking transboundary waters: A critical hydropolitics of the Mekong basin, *Political Geography* 25, s. 181–202.
- Fried, J. – Ganoulis, J. (2013). Transboundary Water Resources Management: Needs for a Coordinated Multidisciplinary Approach. In Aureli, A – Fried. J. – Ganoulis, J. eds., *Transboundary Water Resources Management: A Multidisciplinary Approach* (John Wiley & Sons).
- Gehrig, J. – Rogers, M. (2009). *Water and Conflict: Incorporating peacebuilding into water development*, (<https://www.crs.org/sites/default/files/tools-research/water-and-conflict.pdf>, 25. 1. 2020).
- GWP (2017). *The Need for an Integrated Approach*, (<https://www.gwp.org/en/About/why/the-need-for-an-integrated-approach/>, 22. 1. 2020).
- GWP – TAC (2000). *Integrated Water Resources Management*. (<https://www.gwp.org/globalassets/global/toolbox/publications/background-papers/04-integrated-water-resources-management-2000-english.pdf>, 21. 1. 2020).
- Haddadin, M. J. (2014). The Jordan River Basin: A conflict like no other. In
- Weinthal, E. – Troell, J. – Nakayama, T. eds., *Water and Post-Conflict Peacebuilding*, ed.. (London: Earthscan).

- Hudson-Rodd, N. – Shaw, B. (2003). Mekong River Development, *Water International* 28(2), s. 268–275.
- ICE Case Studies (1997). *West Bank and Jordan River Dispute*. <https://mandalaprojects.com/ice/ice-cases/westbank.htm>, 1. 4. 2020).
- ICG (2019). *Bridging the Gap in the Nile Waters Dispute*, (<https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/ethiopia/271-bridging-gap-nile-waters-dispute>, 26. 2. 2020).
- IEA Database Project (2019). *Statute of the Committee for Coordination of Investigations of the Lower Mekong Basin Statute*. (<https://iea.uoregon.edu/treaty-text/1957-statutelowermekongbasincommitteea19571031entxt>, 12. 3. 2020).
- International Rivers (2020). *Mekong Mainstream Dams*. (<https://www.internationalrivers.org/campaigns/mekong-mainstream-dams>, 13. 3. 2020).
- International Water Law (2020a). *Transboundary Water Management Organizations*, (https://www.internationalwaterlaw.org/institutions/transboundary_wmos.html, 13. 1. 2020).
- International Water Law (2020b). *African Regional Documents*, <https://www.internationalwaterlaw.org/documents/africa.html#Nile%20River%20Basin>, 15.2 2020).
- IWG (2020). *Nile River Basin Initiative*, (<http://www.internationalwatersgovernance.com/nile-river-basin-initiative.html>, 21. 2. 2020).
- IWL (1987). *Agreement concerning the utilization of the Yarmuk waters (with annex). Signed at Amman on 3 September 1987*, (<https://www.internationalwaterlaw.org/documents/regionaldocs/Jordan-Syria-1987.pdf>, 2. 4. 2020).
- Jacobs, J. (2002). The Mekong River Commission: transboundary water resources planning and regional security, *The Geographical Journal* 168 (4), s. 354–364.
- Kittikhoun A, – Staubli , D. (2018). Water diplomacy and conflict management in the Mekong: From rivalries to cooperation, *Journal of Hydrology* 567, s. 654–667.

Kliot, N. – Schumel, D. – Shamirb, U. (2001). Institutions for management of transboundary water resources: their nature, characteristics and shortcomings, *Water Policy* 3, s. 229–255.

Lipes, J. (2015). *Dams, Climate Change Lead to Fish Decline in Cambodia's Tonle Sap: Fishermen.* (<https://www.rfa.org/english/news/cambodia/fish-09042015154247.html>, 15. 3. 2020).

Magee, D. (2012). *The Dragon Upstream: China's Role in Lancang-Mekong Development.* (https://www.researchgate.net/publication/275584627_The_Dragon_Upstream_China's_Role_in_Lancang-Mekong_Development, 6.3 2020).

Marin, P. – Tal, S. – Ringskog, K. – Yeres, J. (2017). *Water Management in Israel: Key Innovations and Lessons Learned for Water-Scarce Countries.* (World Bank, Washington, DC).

Melesse, A. (2014). *Nile River Basin: Ecohydrological Challenges, Climate Change and Hydropolitic,* (Springer Science & Business Media).

MRC (2020a). *Physiography.* (<http://www.mrcmekong.org/mekong-basin/physiography/>, 10. 3. 2020).

MRC (2020b). *About MRC.* (<http://www.mrcmekong.org/about-mrc/>, 10. 3. 2020).

MRC (2020c). *Governance and Organisational Structure,* (<http://www.mrcmekong.org/about-mrc/governance-and-organisational-structure>, 10. 3. 2020).

MRC (2020d). *Mekong Integrated Water Resources Management Project.* (<http://www.mrcmekong.org/about-mrc/mekong-integrated-water-resources-management-project/>, 10.3 2020).

MRC (2020e). *Development Partners & Partner Organisations.* (<http://www.mrcmekong.org/about-mrc/development-partners-and-partner-organisations/>, 10. 3. 2020).

NBI (2019). *Corporate Report 2019,* <https://nilebasin.org/documents-publications/81-corporate-report-2019-1/file>, 21. 2. 2020).

NBI (2020a). *Governance,* (<https://www.nilebasin.org/nbi/governance>, 25. 2. 2020).

NBI (2020b). *Cooperative Framework Agreement,* (<https://www.nilebasin.org/nbi/cooperative-framework-agreement>, 20. 2. 2020).

- Neal, M. J. – Shubber, Z. – Yaari, E. (2015). *Governance structures for transboundary water management in the Jordan Basin*. Stockholm International Water Institute, Stockholm.
- Neusner, G. (2016). *Why the Mekong River Commission Matters*. (<https://thediplomat.com/2016/12/why-the-mekong-river-commission-matters/>, 12. 3. 2020).
- NRST (2012). *Water Information System Platforms Addressing Critical Societal Needs in the Mena Region*, (<https://ntrs.nasa.gov/search.jsp?R=20120014261>, 1. 4. 2020).
- Nuzio, J. (2013). *Conflict on the Nile: The future of transboundary water disputes over the world's longest river*, <http://www.futuredirections.org.au/publication/conflict-on-the-nile-the-future-of-transboundary-water-disputes-over-the-world-s-longest-river/>, 20. 2. 2020).
- OECD (2005). *Water and Violent Conflict*. (<https://www.globalpolicy.org/images/pdfs/052605waterconflict.pdf>, 16. 1. 2020).
- ODM (2020). *The Mekong*. (<https://opendevelopmentmekong.net/topics/the-mekong/>, 13. 3. 2020).
- Olson, D. – Radosevich, G. (1999). *Existing And Emerging Basin Arrangements In Asia: Mekong River Commission Case Study*. (<http://siteresources.worldbank.org/INTWRD/918599-1112615943168/20431963/MekongRiverComCaseStudy.pdf>, 15. 3. 2020).
- Pacific Institute (2019). *Definitions & Methods*, (<https://www.worldwater.org/water-conflict/definitions-methods-sources/>, 25. 1. 2020).
- Pearse-Smith, S. (2012). 'Water war' in the Mekong Basin?, *Asia Pacific Viewpoint* 53(2), s. 147–162.
- Sadoff, C. (2008). *Share – Managing water across boundaries*. (Gland, Switzerland).
- Salman, S. (2012). The Nile Basin Cooperative Framework Agreement: a peacefully unfolding African spring?, *Water International*, 38(1), s. 17–29.

Selby, J. (2017). *Renewing cooperation on water: what hope for the two state solution?*, (<https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/what-hope-for-two-state-solution/>, 1. 4. 2020).

Sengupta, S. – Walsh, D. (2020). *For Thousands of Years, Egypt Controlled the Nile. A New Dam Threatens That.* (<https://www.nytimes.com/interactive/2020/02/09/world/africa/nile-river-dam.html>, 22. 2. 2020).

Swain, A. (1997). Ethiopia, the Sudan, and Egypt: The Nile River Dispute, *The Journal of Modern African Studies* 35(4), s. 675–694.

Swain, A. (2011). Challenges for water sharing in the Nile basin: changing geopolitics and changing climate, *Hydrological Sciences Journal*, 56(4), s. 687–702.

Tal-Spiro, O. (2011). *Israeli-Palestinian Cooperation on Water Issues.* (<https://m.knesset.gov.il/EN/activity/mmm/me02767.pdf>, 1. 4. 2020).

Wolf, A. – Ross, J. (1992). The Impact of Scarce Water Resources on the Arab-Israeli Conflict. *Natural Resources Journal*, 32 (4), s. 919–958.

UN (1997). *Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses*, (https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf, 15. 1. 2020).

UN-ESCWA – BGR (2013). *Jordan River Basin. Inventory of Shared Water Resources in Western Asia.* <https://waterinventory.org/sites/waterinventory.org/files/chapters/chapter-06-jordan-river-basin-web.pdf>, 30. 3. 2020).

UNECE (1992). *Convention On The Protection And Use Of Transboundary Watercourses And International Lakes*, (<https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/water/pdf/watercon.pdf>, 16. 1. 2020).

UNEP/GRIDA (2019). *Major river basins of the world*, (<https://www.grida.no/resources/5782>, 15. 12. 2019).

UNW-CPD (2009). *Institutional Capacity Development in Transboundary Water Management*, (https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/46136296/Institutional_Capacity_Development_in_Tr20160601-24827-1uhyq89.pdf, 16. 1. 2020).

- UN Water (2020). *Transboundary waters*, (<https://www.unwater.org/water-facts/transboundary-waters/>, 21.1.020).
- USAID (2018). *Our work in Jordan*, (<https://www.usaid.gov/jordan/our-work>, 16. 3. 2020).
- Wang, X. (2015). *China proposes Lancang-Mekong River community of common destiny*. (http://www.chinadaily.com.cn/china/2015-04/07/content_20016571.htm, 15. 3. 2020).
- Westermann, O. (2004). Interstate Collaboration, Local Conflicts and Public Participation in the Nile River Basin, *Danish Institute for International Studies*.
- Wolf, A. (2002). *Atlas of International Freshwater Agreements*. (United Nations Environment Programme Kenya).
- World Bank (2015). *The Nile story 15 years of Nile cooperation making an impact* <http://documents.worldbank.org/curated/en/541381468185966451/The-Nile-story-15-years-of-Nile-cooperation-making-an-impact>, 21. 2. 2020).
- Wouters. P. (2013). International Law – Facilitating Transboundary Water Cooperation, *Global Water Partnership* 1 (17), s. 4–83.
- Zawahri, N. (2017). Adapting To Climatic Variability Along International River Basins In The Middle East. In Cahan J. eds, *Water Security in the Middle East: Essays in Scientific and Social Cooperation* (London, UK; New York, NY, USA: Anthem).

Resumé

This diploma thesis is about international water conflicts, possibilities of management and resolution of these disputes. In my diploma thesis I focused on transboundary water resources management and asked myself how the water resources management of selected river basins – Nile, Mekong and Jordan, really work. I also focused on differences between them. Main thoughts of this thesis are about importance of water management in development countries where basins cross multiple states.

At the beginning I explain reasons for water conflicts. It is important to know that water conflicts usually start because of several secondary factors. The very origin of water conflicts is significantly determined by the relationships between political (administrative failure, aggressive foreign policy, cross-border tensions), socio-economic (poverty, social inequality), cultural and environmental factors (water scarcity, population growth, climate change, water degradation, natural disasters). But if countries are involved in transboundary management, the risk of a conflict over water decreases.

The management of transboundary water resources is characterized by the presence of a political border and the important role of international law, socio-economic considerations and water diplomacy. Transboundary water management is based on two legal documents – the 1992 Helsinki Convention and the 1997 Convention on Watercourses, issued by the United Nations.

Transboundary management of water resources is a complicated political process and depends very much on relations between states. In the practical part of thesis I am focused on particularly basins and their struggles over transboundary water management. I have introduced Nile basin and his model of management – Nile Basin Initiative, follows Mekong basin and Mekong River Commission and ends Jordan basin which water management is established on bilateral treaties.

I figured out that all of them had critical problems in managing water resources and they do not differ from each other. The management of selected

river basins differs only from the formal point of view, at the administrative level (contracts, level of administration). However, the real situation is almost identical in practice. The management of these river basins thus remains weak organizations that are dependent on external assistance. It is characteristic that states prefer their own interests to the detriment of river basins. Whatever stages of water government have, they are unable to stop major projects that could damage the flow of the river. I think this thesis outlined the real functioning of transboundary water management in selected countries and brought me new knowledge about difficult decisions about water resources.